

Bakalářská práce

Podpora osobnostního rozvoje dětí mladšího školního věku zaměřující se na utváření vztahu k přírodnímu prostředí

Studijní program:

B0111A190021 Pedagogická studia

Autor práce:

Martina Farská, DiS.

Vedoucí práce:

PhDr. Radka Harazinová, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Podpora osobnostního rozvoje dětí mladšího školního věku zaměřující se na utváření vztahu k přírodnímu prostředí

Jméno a příjmení:

Martina Farská, DiS.

Osobní číslo:

P21000314

Studijní program:

B0111A190021 Pedagogická studia

Zadávací katedra:

Katedra pedagogiky a psychologie

Akademický rok:

2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: Návrh, realizace a reflexe vzdělávacího programu zaměřeného na osobnostní rozvoj dětí mladšího školního věku v družině. Program bude zaměřen na pozitivní utváření vztahu k přírodě.

Metody:

Rozhovor s vychovatelkou vybrané družiny ZŠ zjišťující metody a formy práce zaměřené na utváření vztahu k přírodě.

Praktické činnosti

Analýza ŠVP vybrané družiny

Podmínky: pravidelné konzultace s vedoucí bakalářské práce

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

Andres, R. & Vrtiška, J. (2018). *Environmentální výchova v praxi: příručka pro MŠ, ZŠ a SŠ*. Vlašim: Český svaz ochránců přírody Vlašim.

Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury.

Hájek, B., Hofbauer, B. & Pávková, J. (2011). *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál.

Pávková, J. (2014) *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Vágnerová, M. (2005) *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

Vedoucí práce:

PhDr. Radka Harazinová, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání práce:

7. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 25. dubna 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D.
garant oboru

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce, PhDr. Radce Harazinové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a trpělivost, dále paní Lucii Macákové za sdílení jejích praktických zkušeností a rovněž mé rodině za všeobecnou podporu v průběhu studia.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá osobnostním rozvojem dětí mladšího školního věku. Zaměřuje se na utváření pozitivního vztahu k přírodnímu prostředí. V teoretické části jsou vysvětleny pojmy týkající se volného času, výchovy, projektu a projektové výchovy, konstruktivismu a osobnostního rozvoje, dále vysvětluje zvláštnosti mladšího školního věku. Praktická část se věnuje zjišťování informací o možnostech osobnostního rozvoje dětí v dané družině pomocí rozhovoru, analýzy ŠVP a pozorování. Cílem je jejich zhodnocení a vytvoření tří projektů podporujících vztah dětí k přírodnímu prostředí.

Klíčová slova: Volný čas, družina, osobnostní rozvoj, projekt, životní prostředí.

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with the personal development of children of younger school age. It focuses on the formation of a positive relationship to the natural environment. The theoretical part explains the concepts related to leisure time, education, project and project education, constructivism, personal development, and explains the peculiarities of younger school age. The practical part is devoted to finding out information about the possibilities of personal development of children in a given after-school club using an interview, analysis of the SEP and observation. The aim is to evaluate them and create three projects promoting children's relationship to the natural environment.

Key words: Leisure, after-school club, personal development, project, environment.

OBSAH

PROHLÁŠENÍ.....	4
PODĚKOVÁNÍ	5
ANOTACE	6
ANNOTATION	7
SEZNAM OBRÁZKŮ	10
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ.....	11
ÚVOD.....	12
1. TEORETICKÁ ČÁST	14
1.1 VOLNÝ ČAS	14
1.1.1 <i>Výchova pro volný čas, volným časem a ve volném čase</i>	15
1.1.1.1 <i>Funkce výchovy ve volném čase</i>	15
1.1.2 <i>Cíle, metody a požadavky</i>	16
1.1.2.1 <i>Metody výchovy ve volném čase</i>	16
1.1.2.2 <i>Formy výchovy</i>	17
1.1.2.3 <i>Obsah výchovy ve volném čase</i>	17
1.1.2.4 <i>Požadavky na výchovu ve volném čase</i>	18
1.2 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK.....	18
1.2.1 <i>Kognitivní vývoj</i>	19
1.2.2 <i>Emoční vývoj</i>	21
1.2.3 <i>Fyzický vývoj</i>	21
1.2.4 <i>Sociální vývoj</i>	22
1.3 OSOBNOSTNÍ ROZVOJ DĚTÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	23
1.3.1 <i>Osobnostní a sociální výchova (OSV)</i>	23
1.3.2 <i>Principy osobnostní a sociální výchovy</i>	25
1.3.3 <i>Možnosti realizace osobnostního rozvoje v rámci volnočasových aktivit</i>	26
1.4 PROJEKT A PROJEKTOVÁ VÝUKA	27
1.4.1 <i>Historie</i>	27
1.4.2 <i>Průběh</i>	28
1.4.3 <i>Dělení</i>	29
1.4.4 <i>Výhody a nevýhody projektu</i>	30
1.5 ANALÝZA KONSTRUKTIVISTICKÉ METODY VZDĚLÁVÁNÍ	31
1.5.1 <i>Evokace</i>	32
1.5.2 <i>Uvědomění</i>	34
1.5.3 <i>Reflexe</i>	36
2. PRAKTICKÁ ČÁST	38
2.1 CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉ DRUŽINY	38
2.2 VYUŽITÉ METODY	39
2.2.1 <i>Pozorování</i>	40
2.2.2 <i>Analýza ŠVP družiny</i>	41
2.2.3 <i>Strukturovaný rozhovor s vychovatelkou</i>	42
2.3 VYHODNOCENÍ METOD ŠETŘENÍ	43
2.4 PROGRAM „ROK V ZAHRADĚ“	45
2.4.1 <i>Užitečná včela</i>	45
2.4.2 <i>Hmyz v zahradě</i>	58
2.4.3 <i>Ptáci nejen v zimě</i>	72

DISKUSE	83
ZÁVĚR	87
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	88
SEZNAM PŘÍLOH	90
PŘÍLOHA 1 – PŘEPIS ROZHOVORU S VYCHOVATELKOU DRUŽINY	91
PŘÍLOHA 2 – UPRAVENÝ ČLÁNEK A KONTROLNÍ TABULKA PRO POTŘEBY PROJEKTU UŽITEČNÁ VČELA	93

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Prohlídka reálných předmětů	49
Obr. 2. Vyplněné lístečky ze hry.....	54
Obr. 3. Včelař ukazuje plástve	54
Obr. 4. Včelí pítko.....	55
Obr. 5. Hodnocení od dětí.....	57
Obr. 6. Co víme o hmyzu – evokace.....	62
Obr. 7. Prohlížení exponátů Obr. 8. Prohlížení exponátů	64
Obr. 8. Tvoření hmyzího hotelu	68
Obr. 9. Hotel vytvořený chlapci	68
Obr. 10. Hra o hmyzu	69
Obr. 11. Povídání o ptácích Obr. 12. Výstava ptáků	75
Obr. 13. Tvoření lojových koulí	79
Obr. 14. Instalace koulí v zahradě Obr. 15. Zastávka u naučné tabule.....	80
Obr. 16. Všichni účastníci.....	81

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

&	a
aktualiz.	aktualizované
č.	číslo
E–U–R	model „Evokace-Uvědomění-Reflexe“
CD	kompaktní disk
Dr.	doktor
hod.	hodina
I.N.S.E.R.T	Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
obr.	obrázek
opr.	opravené
OSV	osobnostní a sociální výchova
RVP	rámcový vzdělávací program
SEP	School Educational Program
str.	strana
ŠVP	školní vzdělávací program
V.CH.D	„Vím.Chci vědět.Dozvěděl sem se“
vyd.	vydání
vs.	versus
ZŠ	základní škola

ÚVOD

Při hledání tématu bakalářské práce jsem přemýšlela o propojení toho, co zajímá mne a zároveň je užitečné a vhodné i pro děti mladšího školního věku, se kterými jsem se setkávala při své praxi. Uvažovala jsem, jakým způsobem rozvíjet osobnost dětí, podpořit jejich osobnostní růst a napomoci jim získat nové vědomosti, dovednosti, postoje, návyky a hodnoty.

Žiji v okrajové části města. Máme velkou zahradu, kde se nacházejí nejen rybníček, stromy, včelín, pestrá louka, ale také místa, která jsou běžným pohledům skryta. Mým dětem od malička ukazuji, co vše se v zahradě nalézá. Pozorujeme brouky, motýly, sledujeme vývoj žab od vajíček po dospělé, radujeme se z barevných ulit hlemýžďů. Z okna pozorujeme srny s mláďaty i ptáky na krmítku. Pozorujeme, pomáháme, staráme se, neškodíme.

Tímto směrem chci vést program praktické části bakalářské práce, aby si děti uvědomily, že i když jsou malé, mohou chránit přírodu a pomáhat živočichům ve svém okolí. Uvědomuji si, že se obvykle staráme o to, co známe a čemu rozumíme. Proto jsem zaměřila tvorbu projektů na poznávání živočichů a jejich života v nejbližším okolí, kdy součástí každého projektu je vytváření výrobku, který pomůže některému z poznanych druhů.

Při praxi v družině, která je součástí ZŠ Dr. Fr. L. Riegra, jsem si všimla, že děti chodí na procházky do parku či do lesa, ale obvykle je tato cesta stále stejná. Končí buď hraním si na dětských prolézačkách, nebo běháním po lese. Toto pozorování mi potvrdila i vychovatelka družiny při našem rozhovoru, který jsme vedly před začátkem uskutečňování mých projektů.

Ráda bych dětem nabídla více možných aktivit, přiblížila jim okolní přírodu a pokusila se vyvolat zájem o to, co se kolem nich děje.

Cílem práce je popsat, jak je osobnostní rozvoj pojat v konkrétní družině a navrhnout, realizovat a reflektovat program, který klade důraz na osobnostní rozvoj dětí určeného

věku a zaměřuje se na jejich vztah k přírodnímu prostředí, tj. praktický program, který by děti zaujal, seznámil je s okolní přírodou, docílil by u nich uvědomění, jak je příroda pestrá a plná života a že je naší povinností jí pomáhat, a to včetně nastínění několika jednoduchých způsobů, kterými k tomu ony samy mohou přispět.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Volný čas

V úvodu práce je důležité vyjasnit pojmy, které budou dále používány. Patří sem zejména termíny volný čas, výchova ve volném čase a pro volný čas, dále jsou vysvětleny funkce volného času, jeho cíle, související metody a požadavky.

Čas, který je člověku vyměřen, lze rozdělit do dvou základních oblastí – oblast volného času a oblast času pro plnění povinností. K těmto povinnostem patří především zaměstnání, studium, péče o domácnost, péče o ostatní členy rodiny, čas potřebný k zajištění vlastních biologických potřeb a časové ztráty související s plněním povinností.

„Volný čas je chápán jako čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho společenského začlenění zvláště dělby práce a z nutnosti zachovat svůj bio fyziologický či rodinný systém.“ (Velký sociologický slovník, 1996, str. 126)

Dá se rozdělit na čas rekreace, odpočinku, zábavy, zájmových činností, dobrovolného vzdělávání a na dobrovolné veřejně prospěšné činnosti a časové ztráty s těmito činnostmi související (Hájek et al., 2011).

Volný čas dětí a dospělých se liší nejen rozsahem, ale také obsahem, samostatností, závislostí nebo důležitostí pedagogického ovlivňování.

Děti ho mají obvykle více než dospělí lidé. Ne vždy ho však umí dobře vyplnit. Obsah jejich volného času odpovídá prostředí, ve kterém vyrůstají, individuálním i věkovým zvláštěstím dětí, jejich fyzické i psychické vyspělosti a nabídce volnočasových aktivit v dané oblasti (Hájek et al., 2011).

1.1.1 Výchova pro volný čas, volným časem a ve volném čase

V rámci problematiky volného času se setkáváme s několika výrazy. **Výchova pro volný čas** se soustředí na cíl této oblasti. Jejím hlavním zaměřením je vytváření schopností a dovedností správně a plnohodnotně využívat volný čas. **Výchova ve volném čase** se zaměřuje na určité podmínky výchovy v době, kdy si člověk sám svobodně rozhoduje o svém čase. Pod pojmem **výchova volným časem** rozumíme souhrn prostředků výchovy, kam patří aktivity ve volném čase, různé instituce, metody a formy (Hájek et al., 2011).

1.1.1.1 Funkce výchovy ve volném čase

Výchova ve volném čase je specifickou oblastí výchovy. Má nejen své metody, cíle, podmínky a pedagogické prostředky, ale také **funkce**. Míra plnění těchto funkcí se liší druhem organizace, instituce či zařízením pro výchovu ve volném čase. Tyto funkce se dělí na výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní (Hájek et al., 2011).

Funkce výchovně-vzdělávací – jejím cílem je cílevědomé a záměrné ovlivňování osobnosti vychovávaného jedince. Působí na fyzickou, psychickou i sociální složku osobnosti, rozvíjí její rozumové schopnosti, emoce a volní vlastnosti. Je zde prostor k uspokojování potřeb, prohlubování zájmů a rozvíjení individuálních schopností. Prostřednictvím nabízených činností lze jedince motivovat ke společensky i osobnostně žádoucímu využívání volného času a k pozitivnímu rozvíjení osobnosti. Úspěchy ve volnočasových aktivitách přinášejí uspokojení a kladné sebehodnocení (Pávková, 2014).

Zdravotní funkce – každé výchovné působení ve volném čase musí podporovat zdraví fyzický, psychický i sociální vývoj. Usměrnění biorytmu, střídání aktivního a pasivního odpočinku, zavedení pohybové aktivity, vedení ke zdravému stravování a zdravým stravovacím návykům, upevňování hygienických návyků, odbourávání zlovyků a dodržování zásad bezpečnosti práce. Důležité je také respektovat požadavky psychohygieny a udržování dobrých společenských vztahů (Hájek et al., 2011).

Sociální funkce – tato funkce je chápána z mnoha pohledů. U některých volnočasových zařízení je za prioritní považována např. školní družina, včetně zajištění bezpečnosti dětí, nad nimiž jejich rodiče v té době nemají dohled. Přesto by sociální funkce měla být také o navazování a udržování nových přátelství, přijímání nových sociálních rolí a postavení ve skupině. Ve volnočasových zařízeních se také částečně stírá rozdílnost materiálního prostředí a psychologických podmínek, ze kterých děti pocházejí. Mají zde možnost účastnit se stejných aktivit, využívat stejné pomůcky, hry a prostředky (Pávková, 2014). Tímto lze podpořit děti z méně podnětného nebo jinak problémového domácího prostředí (Hájek et al., 2011).

Preventivní funkce výchovy ve volném čase má za úkol předcházet negativním projevům typu lhaní, podvádění, krádeží, agresivity, šikany a dalších. Dítě, které má svůj čas vhodně vyplněn zájmy a umí svůj volný čas správně využívat, není tak často pod vlivem nevhodných vzorů či uvedených patologických jevů.

1.1.2 Cíle, metody a požadavky

1.1.2.1 Metody výchovy ve volném čase

Cíle, požadavky a podmínky určují využití výchovně-vzdělávacích metod. Dle Hájka patří mezi výchovné metody osobní příklad vychovatele, metoda cvičení a metoda sociálního zpevňování. Výchovné metody dělí na názorné, slovní a praktické:

- názorné – předvádění nemusí probíhat pouze ze strany pedagoga, ale i naopak,
- slovní – vyprávění, popis, přednáška, výklad,
- praktické – jsou základem všech aktivit v rámci výchovy ve volném čase (Hájek et al., 2010).

1.1.2.2 Formy výchovy

Formy výchovy jsou rozlišeny dle zařízení, ve kterých probíhají, podle různých ukazatelů. Dle stupně organizovanosti se člení na činnosti pravidelně organizované v různých klubech, oddílech, odděleních družiny apod. Mezi nepravidelné činnosti patří výstavy, besídky, soutěže, výlety. Ty jsou obvykle organizovány k určité příležitosti. Poslední z této skupiny jsou spontánní aktivity, kdy je dětem nabídnuto prostředí a podmínky, např. herna, hřiště, ...

Jiné dělení je dle početnosti na individuální (hra na hudební nástroj), skupinovou (zájmové útvary, školní družiny) nebo hromadnou aktivitu (sportovní soutěže) (Hájek et al., 2010).

1.1.2.3 Obsah výchovy ve volném čase

Obsah výchovy je určen školním vzdělávacím programem. Program je podložen zájmy účastníka. Účast je vždy dobrovolná a pro zúčastněné přináší pozitivní emoce, přispívá k seberealizaci a rozvoji.

Vzhledem k tomu, že zájmy a preference dětí mladšího školního věku ještě nejsou stabilní a jejich zaměření se mění, je pro ně nutné udělat nabídku volnočasových aktivit pestrou. Činnosti mohou být rukodělné, kdy děti tvoří z různých materiálů, rozvíjejí jemnou motoriku nebo si zkoušejí různé postupy. V rámci přírodovědných zájmových činností se seznamují s přírodou ve svém okolí, poznávají ji, učí se ji chránit, porozumět jejím procesům. Esteticko-výchovné činnosti je podporují v rozvoji kreativity a estetickém cítění. Tělovýchova a sport rozvíjí tělesnou stránku účastníků volnočasové aktivity, jejich fyzickou sílu, flexibilitu, sounáležitost, fyzickou i psychickou odolnost, přátelství a pocit fair play. Společenskovědní zájmová činnost zvětšuje znalosti o historii společnosti a tradicích. Informatika děti učí nejen poznávat a pracovat s informačními technologiemi, ale měla by je poučit i o nebezpečí vypěstování si závislosti na jejím využívání.

Všechny činnosti rozvíjejí také sociální dovednosti, verbální i neverbální komunikaci, sounáležitost, dobré vztahy, společenské chování a odpovědnost za společnou činnost (Hájek et al., 2010).

1.1.2.4 Požadavky na výchovu ve volném čase

Požadavky na výchovu ve volném čase reflektují řadu obecných pedagogických zásad, jako přiměřenost, posloupnost, názornost, vyzdvihování kladných rysů osobnosti, jednotné výchovné působení atd., jakož i pedagogické ovlivňování aktivit na bázi dobrovolnosti, zajímavosti a zájmovosti, citlivosti a citovosti, seberealizaci a orientaci na sociální kontakt (Hájek et al., 2010).

1.2 Mladší školní věk

Protože rozmezí věku, ve kterém obvykle děti navštěvují družinu zřízenou při základní škole, je 6 až 10 let, je důležité znát vývojové vlastnosti věkové skupiny, která spadá do období mladšího školního věku. Každé vývojové období má svá specifika a zvláštnosti, kterým je třeba přizpůsobovat průběh a obsah vzdělávání.

Toto období lze chápat jako přelomové, neboť je důležitým sociálním mezníkem, kdy dochází k velké změně v životě dítěte, které vstupuje do školy a stává se z něho školák. Sociální role, kterou získá, mění pohled okolí na jeho osobnost, vyžaduje po něm nové vědomosti a dovednosti, ke kterým patří čtení, psaní, počítání a větší samostatnost při rozhodování.

Aby dítě mohlo vstoupit do školy, je důležitá jeho **zralost a připravenost** pro školní vzdělávání.

Školní zralost zahrnuje tělesnou, tedy biologickou vyspělost, která odpovídá věku dítěte. Školní připraveností se míní celý soubor zdatností, které znamenají, že se dítě dovede přizpůsobit požadavkům školy, vyučování a zvládne nejen učivo, ale i aktivní komunikaci.

Dle Vágnerové sem patří schopnosti určitou dobu soustředit pozornost, spolupracovat s jinými dětmi, respektovat organizaci vyučování, ovládat nežádoucí emoce, mít vědomí povinností, myslet a logicky uvažovat s ohledem na dané učivo (Helus, 2011).

Pro vstup do školy je nutná též sociální připravenost, kdy dítě zná běžné normy chování, rozeznává sociální role a chování s nimi spojené (Vágnerová, 2021).

Vágnerová (2021) rozlišuje raný, střední a starší školní věk. Raný trvá od 6 do 9 let, kdy se mění sociální postavení z dítěte na žáka základní školy, střední od 9 do 11 až 12 let, kdy dítě přechází na druhý stupeň základní školy a začíná postupně dospívat. Získává pozici ve škole i ve skupině vrstevníků. Starší školní věk je obdobím pubescence, které trvá do 15 let.

Rozdělení lidského života na úseky a jejich pojmenování se liší podle autorů. Dle Příhody se lidský život dělí na osm úseků, mladší školní věk se nachází v období dětství, tzv. prepubescenci, dle Švancary se věk 6 až 11 roků nazývá školním věkem, stejně jako u Vágnerové. Langmeier a Krejčířová pojmenovali tuto část života jako mladší školní období (6/7–11/12 let) (Thorová, 2015).

1.2.1 Kognitivní vývoj

V období mladšího školního věku také dle Wallona dochází k rozvoji kognitivních funkcí stejně výrazně jako v batolecím věku (Thorová, 2015).

Piaget rozeznává čtyři stadia kognitivního vývoje – senzomotorické od narození do 2 let, předoperační od 2 do 7 let, stadium konkrétních operací od 7 do 12 let a stadium formálních operací od 11 do 20 let. V období mezi 6. až 7. rokem a 11. až 12. rokem, nazývaném fází konkrétních logických operací, se dítě zaměřuje na poznávání reálného

světa, jeho popis a poznání pravidel, dle kterých funguje. Využívá vlastní zkušenosti, dovede pracovat s myšlenkami a pojmy, které se opírají o skutečnost. Myšlení je flexibilnější. Děti ještě nemyslí abstraktně a nejsou schopny pracovat s hypotézami (Thorová, 2015). Dle Thorové dítě chápe trvalost objektů, uvažuje objektivně, je schopné rozlišovat známé předměty a situace z více pohledů, dovede kombinovat své úvahy a využívat dedukce, chápe, že všechno má určitou příčinu. Dochází ke změně chápání problémů a způsobu, jakým je řeší (Vágnerová, 2005).

Piaget uvádí několik charakteristických znaků myšlení dětí v období středního dětství. Jsou to reverzibilita, tzn. schopnost vrátit se na začátek myšlenky, dále princip konzervace, kdy dochází k postupnému uvědomění si stálosti některých vlastností, nejprve počtu, poté hmoty, délky a objemu, dále váhy a nakonec plochy. Třetím znakem je klasifikace, kdy dítě dovede rozdělit objekty dle znaků do různých skupin. Čtvrtým je schopnost induktivní logiky, tzn. vyvodit obecné informace ze specifických. Deduktivní logika, tedy opak, je pro děti náročnější a zvládají ji až v období adolescence. Kvalita indukce či dedukce záleží na obsahu zadání. Následuje schopnost seriality, tj. srovnat úkony dle logických pravidel. Tranzitivní inference znamená spojení informací a z toho vyvození nových závěrů. Poslední charakteristikou je decentrace, kdy dítě vyvodí výsledek na podkladě odlišných hledisek (Thorová, 2015).

Představy dětí jsou názorné, konkrétní a velmi živé, jestliže mají v dané oblasti zkušenosti. Fantazie již nemá tak zásadní postavení jako v dřívějším vývojovém období (Hájek et al., 2011).

Sluchové vnímání dozrává kolem 6. roku. Děti postupem času začínají řeč vnímat globálně, rozpoznávají zvukovou podobu mluveného slova, tj. slabiky, počátek a konec slova. Vnímají také časovou posloupnost, dovedou řadit různé události, rozlišují délku a chápou i časovou nevratnost (Vágnerová, 2005).

Kapacita **paměti** se u dětí mladšího a středního školního věku plynule zvyšuje. Výrazná je paměť konkrétní a názorná, snadno si zapamatovávají konkrétní údaje, mají sklony k mechanickému zapamatování. Postupem se rozvíjí i paměť logická a s výukou čtení

se zlepšuje i paměť zraková (Hájek et al., 2011). Zlepšuje se i pracovní paměť a narůstá její velikost. Děti zvládají v paměti udržet více informací a pracovat s nimi. S věkem narůstá také rychlost vybavování si. Zlepšuje se také regulace pozornosti a zaměření se na určité podněty. Selektivní pozornost se zlepšuje mezi 7. a 11. rokem, v tomto období se také zvyšuje schopnost rozdělovat pozornost (Vágnerová, 2021).

1.2.2 Emoční vývoj

Dle Eriksona se školní věk nazývá fází citové vyrovnanosti. Děti vidí vše optimisticky a pozitivně. Narůstá jejich emoční stabilita a odolnost vůči zátěži. V tomto věku se rozvíjí také emoční inteligence. Po 8. roce chápou protichůdné pocity. Dovedou říci, co jim vadí, co mají rády, lépe se vyznají ve svých emocích. Zlepšuje se také porozumění pocitům druhých lidí. Rozvíjí se sebehodnotící emoce, jako jsou pocity zahanbení či hrdosti, uvědomují si také důsledky svého chování. To souvisí s jejich sebepojetím. Vše reguluje vlastní chování dětí. Dochází k dalšímu rozvíjení sociálních kompetencí. V tomto období má velmi pozitivní přínos vztah s vrstevnickou skupinou (Vágnerová, 2021).

Děti jsou v tomto období odolnější proti zátěži, zvyšuje se emoční stabilita, umí již vnitřně více regulovat, ovládat emoce (Vágnerová, 2005).

1.2.3 Fyzický vývoj

Mezi 7. až 10. rokem děti přirůstají do výšky přibližně o 5 cm za rok. Před 10. rokem u dívek a 11. až 12. rokem u chlapců dochází k preadolescentnímu tělesnému spurtu. Děti ztrácejí svou dětskou zakulacenost, mění tělesné proporce, poměr hlavy a těla se zmenšuje (Thorová, 2015). Není dokončen vývoj kostry, pokračuje osifikace kostí, což vede ke srůstání kostí i ke změně jejich tvaru. Mají ještě mnoho chrupavčité tkáně, takže může při nesprávném zatížení docházet k vadnému držení těla. V tomto období mají děti

velkou potřebu pohybu. Zlepšuje se pohybová koordinace, hlavně drobného svalstva ruky, děti jsou rychlejší, přesnější a vytrvalejší (Hájek et al., 2011). V období mladšího školního věku je důležitý dostatek pohybové aktivity, nejen řízené, kdy se dítě učí nové druhy sportu a aktivity, ale také spontánní. Toto období je nazýváno „zlatým věkem motorického učení“. Zvyšuje se rychlost, síla, svižnost, obratnost a zručnost. Sport by měl být orientován spíše na radost nežli na výkon (Thorová, 2015).

Děti se učí rozlišovat nahoře vs. dole, později pravou a levou polohu, což je důležité při čtení písmenek. Mladší školáci jsou schopni postupného prohlížení, které má určitý systém. V tomto věku již děti začínají vnímat celek jako soubor detailů, mezi kterými je vztah. Jsou schopny vizuální analýzy a syntézy. Zvyšuje se senzomotorická koordinace důležitá pro psaní (Vágnerová, 2005).

1.2.4 Sociální vývoj

V tomto období škola zasahuje do sociálních vztahů, v životě dětí se objevuje nová autorita – učitel, který má nároky na chování a činnost dítěte. Přesto stále zůstává středem života dítěte jeho rodina, která je důležitá jak pro společenské, tak citové zázemí (Thorová 2015). Dítě se učí analyzovat chování spolužáků, rozeznává rozdíly v povelích rodičů i učitelů. V tomto věku se také rozvíjejí vztahy s různými lidmi mimo rodinu, v různých sociálních skupinách. Ve škole dítě získává předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění. Stále více se ztotožňuje s vrstevnickou skupinou, vyvíjejí se jeho vztahy, vidí i jiný model chování, srovnává se, snaží se dosáhnout stejné úrovně. Děti rády spolupracují, hrají skupinové hry (Vágnerová, 2005; Thorová, 2015). Na začátku mladšího školního věku se vztahy mezi dětmi řídí společným zájmem nebo charakterovými vlastnostmi, dívky s chlapci se o sebe začínají zajímat, stále ale převažují stejnopohlavní skupinky. Vrstevnické skupiny nejsou stálé. Postupem času je snaha o formálnější organizace skupin, děti si určují pravidla, identitu, hierarchii (Thorová, 2015).

Děti jsou zvědavé, mají radost z poznání i z dobře splněného úkolu. Důležitá je zajímavá činnost, které se dítě věnuje mimo vyučování. Rádo zkouší nové věci a přijímá informace od dospělých, hlavně od těch, se kterými má dobrý vztah (Hájek et al., 2011).

1.3 Osobnostní rozvoj dětí mladšího školního věku

V období mladšího školního věku dochází k výraznému rozvíjení schopností, dovedností, hodnot, postojů a získávání mnoha vědomostí souvisejících s hlavní činností v daném období, a to učením.

„**Rozvoj osobnosti** je základní pedagogicko-psychologická kategorie, je souhrnem změn, které probíhají od narození po stáří. Těžiště tohoto rozvoje je spatřováno v psychickém a intelektuálním vývoji a za rozhodující se považuje období dětství a dospívání.“ (Pedagogický slovník, 1995, s. 192)

A co je **osobnost**? Co si pod tímto pojmem máme představit? Definice je mnoho. Dle Drapely (1998) je osobnost definována jako dynamický zdroj chování, identity a jedinečnosti každé osoby. Výraz chování zahrnuje procesy myšlení, emocí, rozhodování, tělesné činnosti, sociálních interakcí atd.

1.3.1 Osobnostní a sociální výchova (OSV)

OSV je jedním z **průřezových témat**, která mají praktické využití. Pomáhá žákům utvářet životní dovednosti. Jejím smyslem je „pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.“ (MŠMT, 2023, s. 126)

„Osobnostní a sociální výchova je praktická disciplína zabývající se rozvojem klíčových životních – konkrétněji řečeno: „osobnostních a sociálních“ – dovedností pro každý den.

Či jinak řečeno: disciplína, zabývající se rozvojem životních kompetencí v oblasti osobního života se sebou samou/samým a života v mezilidských vztazích.“ (Valenta, 2006, s. 12)

Přínosem OSV k rozvoji osobnosti žáka v oblasti **vědomostí, dovedností a schopností** je (Valenta, 2006):

- porozumění sobě samému a druhým,
- napomáhání ke zvládnutí vlastního chování,
- rozvíjení základních dovedností dobré komunikace a k tomu příslušných vědomostí,
- utváření a rozvíjení základních dovedností pro spolupráci,
- umožnění získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací (např. konfliktů),
- formování studijních dovedností,
- podpora dovedností a přínos vědomostí týkajících se psychohygieny.

Přínosem v oblasti **postojů a hodnot** je (Valenta, 2006):

- napomáhání utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a druhým,
- uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci,
- uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů,
- přispívání k uvědomění si mravních rozměrů komunikačních situací a různých způsobů lidského chování,
- napomáhání primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

Tematické okruhy OSV jsou děleny na osobnostní, sociální a mravní rozvoj.

Hlavními tématy **osobnostního rozvoje** jsou (Valenta, 2013):

- zdokonalení základních kognitivních funkcí,

- sebezpoznání,
- seberegulace a sebeorganizace,
- psychohygienu,
- kreativitu (s akcentem na sociální tvořivost).

Zdokonalení základních kognitivních funkcí zahrnuje procvičování smyslového vnímání (smysly dodávají informace), procvičování pozornosti a soustředění, paměti (zapojování obou hemisfér, zapamatování a vybavování informací je důležité pro učení), řešení problémů (nejen v mezilidských vztazích a životních situacích), procvičování dovedností pro učení a studium (např. hledání vlastního učebního stylu, studijních postupů, ...).

Sebezpoznání a sebezpojetí poskytuje důležitý pohled jedince sama na sebe, schopnost přisuzovat sám sobě odpovídající hodnotu, být sám se sebou vyrovnaný (já jako zdroj informací o sobě a druhí jako zdroj informací o mně).

Seberegulace a sebeorganizace zahrnují cvičení sebekontroly, vůle, plánování a organizace vlastního života, dodržování plánů a stanovování osobních cílů.

Psychohygienu je důležitá pro prevenci zátěže, jednání při stresu a zátěži, dovednosti pro pozitivní naladění mysli a dobrý vztah k sobě samému, dobrou organizaci času, zvládání stresových situací, uvolnění a relaxaci.

Kreativita neboli tvořivost je soubor schopností, které pomáhají nalézat různá i neobvyklá řešení problémů či problémových situací (Valenta, 2006).

1.3.2 Principy osobnostní a sociální výchovy

Základním principem OSV je **činnostní učení**. Učivo je v rámci RVP považováno za prostředek, kterým se získávají činnostně zaměřené výstupy. Ty se dále spojují a umožňují účinné a souhrnné využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí (Harlasová, 2015).

Další je princip **praktické dovednosti**. Jestliže cílem OSV jsou klíčové kompetence, je třeba je vyučovat prakticky. Praktickými činnostmi mohou být úkony intelektové, sensorické, motorické, intrapersonální či sociální (Valenta, 2006).

OSV by dále měla být **zosobněná**, tj. měla by vztahovat ke každému určitému žákovi, události, situaci, skupině. Žák by měl vše prožívat, vykonávat osobně, stejně osobně by měl prožité činnosti reflektovat (Valenta, 2006).

Čtvrtým principem je **princip partnerské** neboli symetrické **komunikace**. V rámci komunikace člověk vysílá a přijímá informace. Jedná se o symetrickou a asymetrickou komunikaci. Jde o rovnováhu podílu účastníků na průběhu komunikace, kde hovoří účastníci navzájem. Asymetrie komunikace poukazuje na rozdíly v sociálním postavení (nadřízení vs. podřízený, starší vs. mladší, učitel vs. žák), jeden hovoří k druhému (Harlasová, 2015).

Dalším hlavním principem je **učení pro život**, neboť OSV je praktická disciplína zabývající se každodenním rozvojem osobnostních a sociálních dovedností. I když má člověk informace, pak jestliže je nedovede využít, nejsou pro něj takové vědomosti k užítku (Harlasová, 2015).

1.3.3 Možnosti realizace osobnostního rozvoje v rámci volnočasových aktivit

Každou část (téma) je důležité procvičovat, zdokonalovat různými činnostmi, aktivitami. Pro osobnostní rozvoj lze využít hry na procvičení smyslů, pozornosti i soustředění, tréninku dlouhodobé i krátkodobé paměti. Děti mohou řešit různé problémové situace, plánovat danou činnost, postup práce, zkusit různá řešení, rozvrhnout si čas na tvůrčí činnost, spolupracovat, domlouvat se, dávat prostor ostatním, komunikovat, mít prostor pro projevení své kreativity a fantazie.

Chceme-li propojit témata osobnostní rozvoj dětí a utváření vztahu k přírodě, můžeme využít různých aktivit, jako jsou procházky do lesa nebo na louku, pozorování živočichů,

rostlin nebo změn v přírodě, můžeme tvořit z přírodnin, zahradničit, učit děti o recyklaci či vytvořit vzdělávací program, který se zaměří na environmentální výchovu a bude rozvíjet zájem dětí o přírodu.

Program by měl být vždy přizpůsoben danému vývojovému období, individuálním potřebám dětí a zároveň by měl podporovat jejich celkový rozvoj.

1.4 Projekt a projektová výuka

„Projekt můžeme vymezit jako komplexní praktickou úlohu (problém, téma) spojenou se životní realitou, kterou je nutno řešit teoretickou i praktickou činností, která vede k vytvoření adekvátního produktu.“ (Maňák & Švec, 2003, s. 168)

„Do popředí vystupuje také požadavek propojovat život, učení a práci, a to ve spolupráci učitelů, žáků, zainteresovaných rodičů, případně přizvaných expertů tak, aby vybraná témata mohla být řešena vzhledem k společenským a současně individuálním potřebám“. (Maňák & Švec, 2003, s. 168)

1.4.1 Historie

Přestože již v předchozích dobách existovaly snahy o projektovou výuku, za „otce“ projektového vyučování je považován John Dewey (počátek 20. století). Dewey sám však tento termín ještě nepoužívá. Změnou ve školství se snaží dosáhnout i změny sociální. Dítě je jím chápáno jako celistvá bytost, kterou přivádí do situací, se kterými se bude setkávat v dalších letech. Situace vždy odpovídají stupni psychického vývoje dítěte. Dewey upřednostňoval tzv. činnou školu, ale nezamítal ani tradiční vyučování. Deweyovy myšlenky uvedl do praxe jeho spolupracovník William Heard Kilpatrick. Ten upozornil na zájmy dítěte a navrhl seskupit učení do projektů. Ty neobsahovaly veškeré

učivo z pohledu obsahu, ale šlo zde hlavně o rozvoj osobnosti. Projekty se vždy vztahovaly k praktickému životu dítěte (Coufalová, 2006).

Americká pragmatická pedagogika zapůsobila také na školství v našich zemích. Těmi, kdo propagovali projektové vyučování u nás, byly hlavně Václav Příhoda, Jan Uher, Stanislav Vrána a Karel Velemínský, již studovali přímo u Johna Deweye. Projektové vyučování se využívalo zejména v tzv. pokusných školách, kde byly ověřovány nové vzdělávací metody. Tyto školy byly zřizovány od školního roku 1929/1930 přímo ministerstvem. Měly jinou organizaci žáků, kteří byli děleni dle svých schopností, zájmů a potřeb. Jednou z nových metod byla též projektová metoda (Coufalová, 2006).

1.4.2 Průběh

Utváření projektu lze rozdělit na několik jednotlivých na sebe navazujících fází. První fází je **stanovení cíle**, který je vhodný pro danou skupinu. Důležitou roli zde má motivace. Další fází je **vytvoření plánu řešení**. V této fází je důležité rozdělení úloh, vytvoření rozpočtu na spotřebu materiálu a také způsob, jakým bude prokázáno splnění výsledků. Třetí fází je **realizace plánu**, kde je důležité srovnávání aktuálního stavu s teoretickým plánem. Dochází při ní k realizaci všech činností, díky kterým má dojít k předpokládanému výstupu. Poslední fází je **vyhodnocení** projektu, jejíž nezbytnou součástí je celkové vyhodnocení všech aktivit. Souvisí s tím i seznámení ostatních s konkrétními výsledky projektu, což vede k posílení sebedůvěry a zvýšení sebehodnocení účastníků (Maňák & Švec, 2003).

1.4.3 Dělení

Při projektovém vyučování se může využívat větší množství výukových forem – skupinová, individuální a jejich kombinací. Zapojit se může jedna třída, více tříd či dokonce celá škola. Podle Maňáka a Švece (2003) se určené cíle a náplně dají dělit na:

1. Krátkodobé, tj. dvou až několikahodinové.
2. Střednědobé, tzn., že realizace probíhá v rozsahu jednoho až dvou dnů.
3. Dlouhodobé, kam patří obvykle projektový týden, který se uskutečňuje např. jednou ročně. Projektový týden je opakem běžně využívané frontální výuky, Dochází zde k propojení jednotlivých tříd i ročníků, prochází různými předměty. Dochází ke změně běžně využívaných metod a obsahu vyučování. Projekt má také vliv na vzájemné vztahy pedagogiky a žáků. Je nezbytné, aby se zapojila celá škola. Nezbytné je ukázat žákům konkrétní výsledek činnosti.
4. Mimořádně dlouhodobé projekty se prolínají s běžnou výukou několik týdnů až měsíců.

Dále lze projekty dělit (Coufalová, 2006; Kratochvílová, 2016) dle:

- **účelu či smyslu**, kdy je hlavním úkolem určení podstaty projektu, tedy proč určitý projekt realizovat.
- **vztahu k učivu a vyučovacím předmětům**, tedy zda projekt bude seskupovat obsah učiva více předmětů nebo bude zaměřen pouze na jeden předmět.

Projekty se mohou dělit (Coufalová, 2006; Kratochvílová, 2016) i dle:

- **organizace**, tj. mohou zasahovat do více předmětů, nebo může být projektu věnován např. jeden den či pouze určité hodiny v týdnu.
- **místa konání** – dříve hlavně jako domácí úkoly, v současnosti na různých místech, tj. i ve třídě, mimo třídu i mimo budovu školy, např. v muzeu, na úřadě atd.
- **navrhovatele**, kdy může být projekt navržen učitelem, který sleduje své didaktické cíle, či vzejít z potřeb žáků.

- **počtu zapojených žáků**, tzn. do projektu se může zapojit celá třída, což obvykle platí pro první stupeň, projekt může být připraven i pro menší skupiny, dvojice nebo jednotlivé žáky, dále žáky různých tříd stejného ročníku nebo dokonce pro spolupráci více škol na stejné aktivitě.
- **velikosti**, tedy obsahu projektu.

1.4.4 Výhody a nevýhody projektu

Důležité je uvědomění si, že ani projekt plně neřeší všechny problémy ve školství. Vhodné je tedy porovnat výhody a nevýhody této metody podle názorů různých pedagogů (Maňák & Švec, 2003; Coufalová, 2006; Kratochvílová, 2016).

Mezi výhody patří:

- zvýšená motivace žáků,
- podpora praktického řešení problémů a úkolů ze života,
- posilování spolupráce s ostatními spolužáky, mezi žáky i učiteli,
- ztraktivňuje klasické vyučování, podporuje vytrvalost,
- pohotovost, toleranci, sebekritičnost a sebedůvěru žáků,
- žáci mají možnost tvořivých činností,
- možnost použití různých informačních zdrojů a práce s nimi,
- práce s chybou,
- spolupráce mezi žáky i učiteli,
- poznání žáků učitelem v jiných situacích,
- učitel přijímá jinou roli než roli učitele, stává se pouze poradcem.

Nevýhody představují:

- zvýšená náročnost na přípravu pro učitele, promyšlení průběhu aktivit, jejich vzájemné navazování,
- znevažování projektového vyučování rodiči či samotnými žáky,

- nezapojení se všech žáků do projektu,
- velká volnost a tím i hluk při výuce,
- náročnost přípravy pomůcek a materiálního zajištění,
- nedostatečná spolupráce mezi účastníky.

1.5 Analýza konstruktivistické metody vzdělávání

Konstruktivistické pojetí výuky je ve školství pojmem, který v současné době výrazněji proniká do vyučování. Tato metoda je orientována na žáka, kdy pomocí třífázového modelu učení učitel mění prekoncept, který si žák sám vytvořil. Tato metoda byla využita při vytváření programu pro děti ze školní družiny. Při práci s dětmi mohly být využity pouze některé metody, neboť někteří účastníci programu ještě neumějí číst či psát. Proto byly vybrány pouze činnosti, které děti tohoto věku zvládají samy nebo s pomocí vychovatelek.

Běžná základní škola může být pro žáky donucovacím nástrojem k učení. Děti se neučí, když mají potřebu se učit, ale podle daného zákona nebo rozvrhu. Výuka se obvykle omezuje na získávání dovedností a akademických znalostí od učitele, klasicky výkladem učitele žákovi, kde se předpokládá, že žák o daném tématu nic neví. Úspěšnost takového učení není u žáků příliš vysoká. Snahou je, aby se výuka co nejvíce přiblížila situaci spontánního učení a proces řízeného učení se svou účinností přiblížil učení přirozenému (Košťálová, 2003).

Jednou z možností, která učitelům pomáhá naplánovat výuku, je model E–U–R. Tento třífázový model procesu učení napomáhá sestavit výuku tak, aby si zachovala co nejvíce rysů přirozeného učení, aby jednotlivé kroky učení do sebe logicky „zapadaly“. I když je tento model jednoduchý a účinný, přesto se nedá používat dogmaticky (Hausenblas & Košťálová, 2006).

E–U–R je teoretický model řízeného učení, kde E znamená evokaci, po které následuje U uvědomění a nakonec R reflexe. Činnost v hodině je dle tohoto modelu naplánována a promyšlena pedagogem tak, aby jednotlivé fáze a žákova práce na sebe navazovaly způsobem, kterým by došlo k co nejlepšímu dosažení cílů. Tento postup má svou věcnou logiku a odpovídá i hledisku psychologie učení. E–U–R je teoretický model řízeného učení, u kterého není dáno, jak bude která část časově náročná nebo jaký má být poměr mezi jednotlivými fázemi. Vždy záleží na učebním cíli, možnostech žáků i potřebách vyučujících a na podmínkách a metodách, kterými učitel jednotlivé části třířázového procesu učení vyplní (Košťálová, 2003).

1.5.1 Evokace

Ve fázi evokace, která je první fází učení, si žáci „vzpomenou“, co k danému tématu vědí, co se o něm domnívají, co o něm tuší (to se nazývá prekoncept). Dále jaké mají k danému tématu otázky, co o něm nevědí. V této chvíli si žáci třídí myšlenky, dochází k vnitřní motivaci – vhodnou evokací se vyvolává zvědavost. Již evokace je učení. Nyní učitel ani žáci nehodnotí správnost odpovědí, žáci mohou vytvářet vlastní hypotézy. Učitel ovlivňuje to, jakým směrem se bude přemýšlení o tématu vyvíjet. V této fázi jsou důležité správně položené otázky. Evokace se nesmí zaměnit za opakování. Rozdíl mezi evokací a opakováním je ten, že při evokaci žák poznává, co k danému tématu ví, zatímco v rámci opakování si vyučující ověřuje znalosti žáka (Hausenblas & Košťálová, 2006).

Mezi možnosti evokace patří brainstorming, tzv. bouření mozku, kdy umožníme dětem chrlit co nejvíce nápadů. Základním pravidlem brainstormingu je, že žádný nápad není špatný, žádný nápad nehodnotíme, neřešíme pravopisné chyby. Brainstormingu se věnujeme po dobu, kterou jsme si stanovili, nejlepší nápady obvykle přicházejí v době, kdy nás již nic nenapadá.

Brainstorming nestrukturovaný, volný – píšeme vše, co nás napadne, myšlenky netřídíme, tvoříme individuálně, poté žáci vzájemně sdílejí své nápady ve dvojicích či větších skupinách.

Kooperativní metody brainstormingu – možnosti skupinového vytváření, hledání nápadů.

Mezi skupinové metody brainstormingu patří např.:

Čtyři rohy – v každém rohu místnosti je velký arch papíru s otázkou, žáci mezi nimi individuálně přecházejí a dopisují odpovědi. K jednotlivým archům se mohou vracet, číst si odpovědi ostatních, doplňovat.

Volné psaní – žáci píší po předem určenou dobu souvislý text na dané téma, jestliže dojde myšlenka, píší, co je v tu chvíli napadne, učitel píše s nimi. Při psaní se nevracíme, neopravujeme, neřešíme správnost textu, text nemusíme ukazovat, předčítat.

Kostka – využívá výsledek volného psaní (zde téma rozepisujeme, vylepšujeme) – tato metoda nabízí možnost přemýšlet o daném zadání šesti směry, které jsou v souladu s Bloomovou taxonomií kognitivních cílů. Nejprve téma volným psaním popíšeme, poté porovnáme, čemu se podobá, dále asociujeme, co nás k danému tématu napadá. Čtvrtá fáze pobízí k aplikaci (k čemu daná „věc“ slouží, nebo je používána), následuje analýza (z čeho se skládá) a nakonec se vyhodnotí, zda, příp. jaké má téma (věc) dobré nebo špatné stránky. Žáci si následně ve dvojicích přečtou některé ze stran, posluchač si zapíše, co se mu líbí, co oceňuje a jakou otázku by chtěl partnerovi položit. Poté se role vymění.

Myšlenkové mapy – graficky znázorněný brainstorming. K hlavnímu tématu, obvykle zapsanému ve středu papíru, se postupně připojují další části s podsložkami. Myšlenková mapa pomáhá při tvoření textu.

Kmeny a kořeny – žáci jsou rozděleni do několika skupin přibližně po pěti, vylosují si úkol, otázku, ke které mají najít vyčerpávající odpovědi. Skupina si vybere kmen, tj. osobu, která sedí u papíru a zapisuje, co mu „kořeny“ donesou. Kořeny se snaží ve třídě

zjistit informace od co největšího počtu žáků. Na konci se skupina sejde a připraví prezentaci řešení k zadané otázce.

Roundrobin (neboli „kolem dokola“) – tato metoda se podobá předchozí. Každá skupina získá arch papíru s otázkou, po společné diskusi se zapíše všechny odpovědi, po konci zadaného času se papíry přesunou k další skupině. Vyplněný arch může doprovázet jeden ze skupiny jako vyslanec a ostatním vysvětluje, jak byly odpovědi myšleny.

Pětilístek – výrazně určený brainstorming. Metodu lze využít také ve fázi reflexe. Je zde snaha najít důležité rysy problému (tématu). Výsledkem je „básnička“ tvořená pěti řádky. Na prvním řádku je zapsáno téma, na druhém, jaké téma je, co popisuje jeho základ, na třetím řádku co se s tématem děje, čtvrtý řádek je souvislým výrazem tvořeným čtyřmi slovy, která popisují podstatné, a na pátém řádku je pouze jedno slovo, které obrazně popisuje téma (Košťálová, 2003).

1.5.2 Uvědomění

Ve druhé fázi procesu žáci aktivně zpracovávají zdroj nových informací, propojují nové znalosti s těmi, které již měli. K tomu pomáhají videoprojekce, pokusy, exkurze, text, vlastní psaní, ... Využívají se interaktivní metody, při kterých žáci porovnávají své myšlenky, nápady a názory s tím, co si myslí ostatní spolužáci. V této fázi si žáci uvědomují pevnost svého prekonceptu či zda má nějaké nedostatky (Hausenblas & Košťálová, 2006).

Hlavním úkolem učitele v této fázi je udržet zájem žáků o téma či problém vyvolaný evokací, spojit práci s myšlením a dodat dostatek materiálu, který vede ke vzdělávacímu cíli daného tématu (Košťálová, 2003).

Mezi zajímavé metody využívané pro uvědomění si významu patří I.N.S.E.R.T., V.CH.D., řízené čtení, podvojný deník, čtení s otázkami, skládkové učení, pracovní listy a učíme se navzájem.

I.N.S.E.R.T. – I. (interactive), N. (noting), S. (system for), E. (effective), R. (reading and), T. (thinking), neboli interaktivní poznámkový systém pro čtení a myšlení. Metoda se dá využít jak ve fázi uvědomění si významu, tak ve fázi reflexe.

Při čtení článku si po kraji textu žák zapisuje určité systemizované značky (fajfka – informace, která potvrzuje naše znalosti, minus – informace, která je odlišná od našich znalostí, plus – zajímavá informace, otazník – to, čemu v textu nerozumíme, nebo chceme získat další informace). V rámci reflexe si žáci přichystají tabulku, kde pod každou značku zapíše několik údajů. Metoda „nutí“ děti číst text pozorně, věnovat se mu, žáci si sami třídí informace ze zdroje. U mladších dětí je vhodné využít menší počet značek (Tomková 2007).

V.CH.D – tj. „vím, chci vědět, dozvěděla jsem se“. Tabule či velký arch papíru se rozdělí na tři části, stejnou tabulku si vypracují i děti do svého sešitu. Žáci se nejprve dozvědí téma, přemýšlejí, co o daném tématu vědí. Informace, kterými jsou si děti jisty, se zapíše do prvního sloupku, naopak to, s čím si jisté nejsou, se zapíše do sloupku druhého. Děti jsou také pobídnuty k tomu, aby si k danému tématu našly otázky, na které budeme hledat odpovědi, otázky zapíšeme také do druhého sloupečku. V této fázi děti dostávají další informace k tématu – text, přednášku, video nebo jiný zdroj informací. Děti nyní zapíše do svých sešitů odpovědi, které získaly z daných zdrojů, a to tak, aby odpověď byla na stejném řádku jako předchozí otázka. Do spodní části sloupce zapíše i informace, které se dozvěděly, ale na které se neptaly. Nyní žáci společně proberou odpovědi a porovnají je. Získané odpovědi zapíšeme do třetího sloupce na tabuli, resp. v tabulce.

Tato metoda prochází všemi třemi fázemi učení. Z evokace se přes uvědomění dostaneme v rámci společného porovnávání odpovědí až do fáze reflexe. V.CH.D. lze využít v rámci jednoho setkání i několika vyučovacích bloků (Halová, 2016).

Řízené čtení – metoda se využívá v rámci uvědomění si významu při čtení textu. Text čte učitel, děti naslouchají. V zajímavé či napínavé části učitel přerušuje čtení a zadává dětem otázky, které buď odpovídají, nebo odpovědi píše na papír. Otázky se mohou týkat

pokračování textu – příběhu, důvodů konání hrdiny, názorů dětí na aktivity v příběhu atd. (Tomková, 2007).

Některé metody je možné využít i při práci s dětmi mladšího školního věku, náročnost jiných je třeba přizpůsobit jejich schopnostem.

1.5.3 Reflexe

Třetí fází je reflexe vědomostí. Zde si každý žák formuje svůj nový obraz k tématu či problému, co nyní zná, co si uvědomil, napravil, na co nenašel odpověď a čemu by se rád naučil příště. Sám se ohlédne za dosavadním učením. Reflexe není shrnutím probírané látky, ale je to část, kdy si žák uvědomí a zformuluje, co pro něj bylo z toho, co se dozvěděl, nejdůležitější (Hausenblas & Košťálová, 2006).

Žáci se zamýšlejí nad tím, s jakými otázkami opouštějí dané téma, a tím se vlastně dostávají do další fáze evokace a jsou připraveni k novému učení. Tento model je vhodný hlavně pro učební situace, kdy si mají žáci osvojit nové poznatky, uspořádat je do nových souvislostí a propojit je se svými znalostmi. Je jednoduchý a zároveň velmi účinný (Rutová, 2003; Hausenblas & Košťálová 2006).

Mezi nejčastěji používané metody reflexe patří zpřeházené věty, podvojný deník, brainstorming, Vennův diagram, myšlenkové mapy, pětílístek, srovnávací tabulka, poslední slovo patří mně, volné psaní, kostka, T-graf a záznamy z učení.

Zpřeházené věty – metoda se dá použít i při evokaci. Při této skupinové práci dostanou žáci rozstříhané lístečky s částmi textu. Jejich úkolem je správné seřazení jednotlivých částí dle správného pořadí. Každý umístí svůj lístek na „správné“ místo. Poté, co se všichni shodnou na výsledku, přečteme výchozí text a kontrolujeme správnost řazení lístků.

Vennův diagram – dva nebo více překrývajících se kruhů, do kterých zapisujeme shodné nebo rozdílné vlastnosti např. literárních postav, živočichů, slovních druhů, ..., tj. v čem se liší, co mají společného (Halová, 2016).

2. PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem praktické části bakalářské práce je návrh, realizace a reflexe vzdělávacího programu určeného pro využití ve školní družině, zaměřeného na osobnostní růst dětí mladšího školního věku a současně na utváření jejich vztahu k přírodě. V souvislosti s uvedenými cíli jsou stanoveny následující výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem je ve vybrané škole rozvíjen osobnostní rozvoj dítěte?
2. Jakým způsobem je zde utvářen pozitivní vztah k přírodě?

Práce, která byla realizována v rámci studijní praxe v družině při ZŠ Dr. Fr. L. Riegra v Semilech, zahrnuje popis a zhodnocení 1) vlastních úvodních pozorování dění v dané družině (září a říjen 2022), 2) ŠVP zájmové družiny (říjen 2022) a 3) strukturovaného rozhovoru s dlouholetou vychovatelkou družiny (říjen 2022).

S využitím poznatků získaných uvedenými metodami a informací z průběžně zpracovávaných zdrojů v rámci přípravy teoretické části bakalářské práce byly navrženy tři modelové projekty (červen, září a listopad 2023), které jsou provázány obecnými cíli a stejným spojujícím tématem „Rok v zahradě“. Každý z projektů je rozvržen do dvou dnů. Děti si nejprve vybavují a potvrzují již známé informace a poté spolupracují při praktické činnosti. Výsledkem je vždy výtvor, který pomůže nebo ulehčí život některému z živočišných druhů.

2.1 Charakteristika zájmové družiny

Družina se nachází v ZŠ Dr. Fr. L. Riegra. Škola je postavena v okrajové části největšího sídliště v Semilech. Sestává z pěti vzájemně propojených budov, kde jsou umístěny jednotlivé třídy, počítačová učebna, odborné učebny a pracovny. Součástí školy jsou dále tělocvična, sportovní hala, školní hřiště, školní sad a pěstitelský pozemek. Žákům, učitelům i dalším osobám slouží i školní kuchyň s jídelnou.

Školní družina má tři oddělení, která se všechna nacházejí v přízemí školy. Každé oddělení je vybaveno nábytkem vhodným pro děti, část podlahy je vždy kryta kobercem. Je zde pestrá výmalba a místnosti jsou vybaveny velkými okny. Pro děti je zde přichystáno mnoho stolních her, dřevěných a plastových stavebnic, velké molitanové kostky, stavebnice Lego a další hračky pro dívky i chlapce. K využití jsou zde i materiály vhodné pro tvoření, papíry, pastelky... V jednom z oddělení se nachází piano.

Družina pro svou činnost využívá nejen své herny, ale i ostatní prostory školy, jako kuchyňku, tělocvičnu, keramickou dílnu a také venkovní zázemí s altánem a hřištěm.

Družinu vedou dvě vychovatelky se středoškolským pedagogickým vzděláním a jedna s vysokoškolským pedagogickým vzděláním. Dále jsou zde zaměstnáni asistenti pedagoga, kteří pomáhají s dětmi se speciálními potřebami.

Do družiny jsou přijímáni žáci prvního stupně. Dvě oddělení jsou určena hlavně pro menší děti z prvních až třetích tříd, třetí oddělení pak spíše pro starší děti (třetí až pátá třída). Vychovatelky s dětmi pracují podle týdenního nebo ročního plánu vzdělávání, ale jednotlivé aktivity se řídí i zájmem dětí či počasím, kterému se některé aktivity přizpůsobují. Mezi pravidelné činnosti patří hry, odpočinek, tvoření, vycházky a plnění šablon „využívání IT techniky ve vzdělávacím programu“. Mezi nepravidelné aktivity patří návštěvy kina, knihovny, opékání, výlety, besedy. Pod vedení družiny patří i kroužky keramický, sportovní, angličtina, vaření, sborový zpěv, taneční, výtvarný, kroužek němčiny a zdravotnický kroužek.

Ranní družina trvá od 6,30 do 7,45 hod., odpolední od 12,00 do 16,30 hod.

2.2 Využití metody

Ke zjišťování informací o programech a aktivitách, které žáci využívají v družině při ZŠ Dr. Fr. L. Riegra, byly využity následující metody: **přímé pozorování**, **analýza školního vzdělávacího programu** družiny a **strukturovaný rozhovor** s vychovatelkou.

2.2.1 Pozorování

Pozorování v dané družině probíhalo v průběhu pěti návštěv, které byly uskutečněny v září a říjnu 2022. S dětmi jsem trávila čas jak v družině, tak při vycházkách do okolí školy a při hrách na hřišti. Do jejich aktivit jsem nezasahovala.

Aktivity podporující osobnostní rozvoj dětí:

- Děti jsou vedeny ke vhodnému chování, dobré komunikaci mezi sebou nebo s dospělým, při řešení konfliktů jsou usměrňovány slovně, neboť ne vždy zvládnou řešit „problém“ s nadhledem a v klidu.
- Při tvořivých činnostech jsou podporovány v jejich dokončování a chváleny za vytvořená díla. Při sportovních aktivitách jsou oceňovány přístup fair play, pomoc kamarádům, půjčování si hraček a sportovních pomůcek.

Aktivity vztahující se k rozvoji vztahu k přírodě:

- Děti chodí na vycházky do přírody, do lesa nebo na „Ostrov“, hrají si v přírodě.
- Program v družině bývá spíše volný, není organizovaný a děti jsou nechávány, ať si aktivitu vyberou samy, např. výtvarné činnosti, volné námětové hry, stolní a pohybové hry.
- Při vycházkách, které končí buď na dětském hřišti na „Ostrově“ nebo v lese, je jim dán opět „rozchod“ s danými pravidly, např. neodcházet z dohledu nebo mimo vyznačený prostor.
- Na dětském hřišti, které se nachází vedle školy, mají děti možnost zapůjčit si různé sportovní náčiní, jako jsou míče, stuhy, koloběžky. Program si přesto často volí samy.

2.2.2 Analýza ŠVP družiny

Školní družina hraje v životě dětí důležitou roli, a to nejen z pohledu zábavy a trávení volného času, ale také z hlediska osobnostního rozvoje. Školní vzdělávací program (ŠVP) pro školní družinu by proto měl tuto důležitou roli reflektovat a obsahovat cíle a aktivity, které u dětí povedou k rozvoji klíčových kompetencí a osobnostních rysů.

ŠVP zájmové družiny je přehledně rozdělen na jednotlivé oblasti a každý bod je v něm jasně popsán. ŠVP popisuje zařízení, cíle a formy vzdělávání, dále materiální a ekonomické podmínky i podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví či personální obsazení. Nechybí zde popis podmínek přijímání žáků i podmínky ukončování průběhu vzdělávání. Je zde charakterizováno vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a dále délka a časový plán vzdělávání. Z pohledu bakalářské práce jsou důležité část druhá a poslední, tj. cíle a obsah vzdělávání. Jsou zde popsány téma vzdělávání „Člověk a jeho svět“ a klíčové kompetence, které má dítě získat či rozvíjet v rámci družinových aktivit.

Mezi cíle vzdělávání je zde jako první bod zařazeno rozvíjení osobnosti dítěte, podněcování žáků k tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů. Dle ŠVP jsou děti vedeny k osvojování slušného chování při stolování, učí se spolupracovat, respektovat se a také spolu vhodně komunikovat. Cílem vzdělávání je také získávat znalosti, zkušenosti a dovednosti v různých oblastech, jakož i utvářet kladný vztah k přírodě a učit se chránit svět kolem nás. Dalším důležitým cílem je vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám.

Pro rozvoj dětí je vhodné i družinové téma „Člověk a jeho svět“, jehož podkapitolou je rozmanitost přírody, kdy jsou děti v rámci ekologických vycházek seznamovány s pestrostí přírody, pracují s přírodninami i s odpadovým materiálem.

ŠVP této družiny je kvalitním dokumentem, jehož obsahová náplň podporuje osobnostní rozvoj dětí a v dílčích tématech zahrnuje i podporu kladného vztahu dětí k přírodě.

2.2.3 Strukturovaný rozhovor s vychovatelkou

Strukturovaný rozhovor (viz přílohu 1) byl veden s vychovatelkou, která zde pracuje téměř 20 let a má tak s dětmi a přípravou aktivit bohaté zkušenosti. Cílem rozhovoru bylo doplnění informací o podpoře pozitivního vztahu dětí k přírodnímu prostředí, tj. jakým způsobem probíhá, jak jsou aktivity zaměřeny a zda jsou dostatečně pestré. Zjišťována byla rovněž informace o využívání možností spolupráce s rodiči dětí.

Rozhovor tedy nebyl zaměřen na obecný způsob naplňování osobnostního rozvoje, k čemuž byly využity analýza ŠVP a metoda vlastního pozorování, ale naopak k získání nadstavbových informací, které v ŠVP nejsou detailněji rozpracovány.

Položené otázky:

1. Jak dlouho již pracujete s dětmi a kolik let v této družině?
2. Kolik dětí a v jaké věku navštěvuje vaši družinu?
3. Rozvíjíte u dětí vztah k přírodě? Prostřednictvím jakých aktivit?
4. Tráví děti rády svůj volný čas venku? Proč?
5. Sdělujete rodičům své vize a cíle vašich výchovně vzdělávacích programů?
6. Mají rodiče možnost podílet se na vytváření či spolupráci při přípravě programů, pokud ano, jak?
7. Využíváte nabídek dalších organizací (Ekocenter, záchranných stanic pro divoká zvířata)? Jakých a jak často?
8. Jaké jsou největší překážky při vymýšlení a realizaci programů s přírodovědnou tematikou?
9. Představte si ideální svět, kde by nic nebyl problém, ani finanční, nebo personální. Jaký program byste dětem nabídla?
10. Chcete se sama vyjádřit k vašim programům?

2.3 Vyhodnocení metod šetření

Z provedených **pozorování** vyplynulo, že aktivity využívané v této družině jsou v souladu s potřebami dětí daného věku.

Výsledky **strukturovaného rozhovoru** pak přinesly následující zjištění:

Vychovatelka, která většinu své praxe v družině pracuje, rozvíjí vztah dětí k přírodě „...prostřednictvím vycházek a pobytu v přírodě, v lese, na louce, ...“ Výhodou je strategické umístění školy a její vybavení. Škola se nachází na největším semilském sídlišti, a přesto je její vzdálenost od přírodních lokalit jen přibližně 1 km. Doba, za kterou skupina dětí dojde k lesu, je patnáct minut. Pobyt v přírodě, nejlépe v lese nebo u lesa, mají děti rády. Na jejich projevech je znát, že v tomto prostředí si užívají volnost pohybu, čerstvého ovzduší, běhání po lese, sbírání přírodnin a tvoření z nich.

Jednotlivé programy jsou vychovatelkou připravovány dle týdenního a ročního plánu. Rodiče ale o programech, které družina plánuje pro jejich děti, informováni aktivně nejsou. Bližší informace ohledně aktivit mohou nalézt v ŠVP družiny. Běžný program „oživují“ vychovatelky nabídkami rodičů: „...paní Š. pracuje v muzeu a doporučuje nám vhodné programy pro děti, které pořádají. Další maminka pracuje v domově důchodců, tak rozvíjíme spolupráci s důchodci... Vychovatelky dále využívají nabídek místního kina, exkurzí k hasičům, na policii apod.

Program pro děti chystá vychovatelka pestrý, zajímavý i naučný, přesto má někdy pocit, že její práce sklouzává k rutině. Vzhledem k tomu, že v dané škole pracuje již dlouhou dobu, nemá dle jejích slov porovnání s prací vychovatelek v jiných družinách.

Program, který by se dětem líbil, se může například týkat návštěvy zvířat i úzkého kontaktu s nimi, další variantou je rekreační areál plný atrakcí: „*To by se mi pro ně líbilo jako ideální program a pak také zábavní park, když by to nebylo omezeno financemi.*“

Dle vychovatelky je hlavním problémem při vymýšlení a realizaci jednotlivých programů bezpečí dětí, neboť počet 25 dětí na jednu dospělou osobu je např. při návštěvě

Riegrový stezky náročný na uhlídání bezpečnosti jednotlivých účastníků vycházky. Někdy může být problémem také finanční stránka, kdy účast některých dětí omezuje finanční možnosti rodičů.

Dle vychovatelek jsou děti nejspokojenější, jestliže si mohou volně hrát a jejich pohyb není omezen.

Z **pozorování** i **analýzy ŠVP** vyplývá, že aktivity této družiny jsou pro děti daného věku vhodné. Děti jsou vedeny ke slušnému chování, dobré komunikaci, k řešení konfliktů, je oceňováno přátelské chování, jsou vedeny i k samostatnosti a zodpovědnosti v rámci výběru svých aktivit, učí se zodpovídat za své chování a respektovat daná pravidla. Mají dostatek prostoru pro hru, která je v tomto věku stále důležitá. I z **rozhovoru** je zřejmé, že je dětmi nejoceňovanější volná hra, kterou si dovedou „užít“. Při výběru prostředí dávají přednost volnému pohybu v přírodě nebo hře na hřišti, kdy využívají sportovní pomůcky.

Realizace osobnostního rozvoje dětí v rámci aktivit družiny je posilována při jejich spolupráci, komunikaci, tvořivých činnostech, zodpovědném a samostatném chování, kdy se rozhodují samy a zodpovídají za své chování, učí se respektovat projevy ostatních, poznávat sebe, své schopnosti a věřit si.

Pozitivní vztah dětí k přírodě je dle metod šetření podporován vycházkami do přírody, poznáváním okolí, sbíráním přírodnin a tvořením z nich, ale i návštěvou zoologické zahrady nebo záchranné stanice, kde se setkávají s ohroženými druhy živočichů.

Program školní družiny hodnotím kladně, neboť odpovídá hlavním potřebám dětí. Ty jsou spokojené zejména s volným programem, kdy se mohou uvolnit, nemusí plnit žádné úkoly a „přemýšlet“.

Na základě těchto zjištění jsem připravila program, který má vyplnit volné místo v činnostech dětí. Program by měl být pestrý, tvořivý a částečně probíhá v přírodě. Jeho cílem je podpora osobnostního růstu dětí a zároveň posílení jejich kladného vztahu k přírodě, čímž dojde k získání nových informací a kompetencí, tj. i ke zvýšení

sebevědomí účastníků a uvědomění si vlastních schopností a třeba i touhy pomáhat (získání žádoucích postojů).

2.4 Program „Rok v zahradě“

Projekty byly připraveny pro děti navštěvující první oddělení družiny ZŠ Dr. Fr. L. Riegra. Aktivit se zúčastní žáci z první až třetí třídy, které jsem poznala během návštěv a praxe v druhém semestru. Realizace projektů probíhala v průběhu podzimu 2023.

Poznámka: Všechny fotografie uvedené na obrázcích v praktické části byly pořízeny autorkou bakalářské práce a jsou součástí zveřejnitelných souborů. Rodiče všech dětí navštěvujících družinu udělili písemný souhlas s možným zveřejňováním fotografií a videí pořízených při školních činnostech a aktivitách.

2.4.1 Užitečná včela

Datum	Červen 2023
Časový rozsah lekce	1. část 60 minut 2. část 60 minut + cesta do zahrady
Téma	Včela medonosná
Konkretizace tématu	Seznámení se s včelou medonosnou a jejím přínosem pro přírodu, s jejími vývojovými stadii, zajímavostmi o jejím životě
Výchovné a vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> - Na základě aktivit žák rozezná včelu medonosnou od ostatního hmyzu - Řekne o ní tři informace (např. má královnu, části těla včely, co znamená rojení) - Žáci dle popisu vytvoří pítko pro včely - Žák zná hlavní úkoly včely medonosné v naší přírodě

Klíčové kompetence	<p>Komunikační kompetence – komunikuje s ostatními, dovede vyjádřit svou myšlenku, dá prostor ostatním</p> <p>Kompetence k učení – učí se nová slova, získává nové informace</p> <p>Kompetence k řešení problémů – žák sám navrhuje možnosti výroby včelího pítka</p> <p>Kompetence sociální a personální – dítě účinně spolupracuje ve skupině, dokáže nabídnout pomoc při činnosti nebo o ni požádat, dává prostor ostatním k vyjádření.</p>
Pomůcky a techniky	<p>1. den – obálky s rozstříhanými obrázky (včela, vývoj včely, královna s dělnicemi, úly, roj, včela s popsanými částmi těla), pláštěv, sklenice medu, obrázek úlu, ochranná kukla pro včelaře, dýmák, obrázek medometu, arch papíru, psací potřeby</p> <p>2. den – tabulky s otázkami, psací potřeby, lékárnička – Fenistil gel</p> <p>- pítko pro včely – sklenice, plastové talířky nebo misky, přírodniny, papírové ubrousky, voda</p>
Prostředí a organizace činnosti dětí	<p>Úvodní lekce bude probíhat v prostorách družiny nebo na pozemku školy, v altánu. Děti mohou být u stolků nebo na zemi, v poloze, která jim vyhovuje. Děti mohou při skládání obrázků pracovat hromadně, individuálně nebo ve skupinkách. V další části se shromáždíme u předmětů. Arch papíru na vyplňování můžeme mít položený na zemi či na stole.</p> <p>Při druhém setkání půjdeme za včelařem na zahradu, která je mi dobře známa. Úvodní evokace proběhne ještě v družině, vše další již na zahradě. Před aktivitou je důležité povolení rodičů, zjištění možné alergie dětí na včelí bodnutí, možné strachy z hmyzu.</p> <p>Doporučení: lékárničku s antihistaminikem – Fenistil gel</p>
Použité výchovné a vzdělávací metody	<p>Metody slovní – vyprávění, práce s textem – doplňování textu</p> <p>Metody praktické – příprava napajedla pro včely</p> <p>Metody názorné – ukázky předmětů souvisejících se včelařením a včelami</p>
Popis průběhu lekce	<p>1. den</p> <p>1. Motivační úvod</p> <p>Dnes se seznámíme s jedním z nejdůležitějších pomocníků na světě, bez těchto pomocníků bychom neochutnali jablko ani většinu jiného ovoce, nedozrálé by květiny, a na louce by bylo mnohem větší ticho. Nejdříve ale zkusíme zjistit, o jakého</p>

	<p>pomocníka se jedná.</p> <p>2. Evokace – jednotlivé aktivity</p> <ul style="list-style-type: none"> - Děti v družině dostanou několik obálek s rozstříhanými obrázky s tématem včely, ve skupinkách složí obrázek. - Na stole budou rozloženy – pláštevní, rámek, sklenice medu, obrázek úlu, ochranná kukla pro včelaře, obrázek medometu. S dětmi si prohlédneme jednotlivé předměty, děti říkají, co si myslí, že to je, jak se to jmenuje, k čemu se dané předměty používají. - Co všechno děti již o včelách vědí – na velký papír, který využijeme v další části, píšou informace, které již znají o včelách, zapisujeme vše, co je napadne – brainstorming <p>3. Uvědomění</p> <ul style="list-style-type: none"> - povídání o vývoji a životě včely (čtení článku, viz přílohu 2) <p>Dle věku dětí můžeme článek zkrátit, upozornit na nové informace, v průběhu čtení se můžeme ptát na zvýrazněná slova, protože děti již tyto údaje znají</p> <p>4. Reflexe</p> <ul style="list-style-type: none"> – odpovídání na otázky – doplňování informací do papíru, který jsme začali vyplňovat v rámci evokace <p>Otázky:</p> <p>Kdo všechno bydlí v úlu?</p> <p>Jaký mají úkol včelky ochránářky, jaký včelky létavky?</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochránářky chrání úl před útočníky, létavky sbírají pyl, nektar <p>Kolik je královen v úlu?</p> <ul style="list-style-type: none"> - královna je jedna, ale v létě si včelky vychovávají další královnu, která odlétá s částí roje pryč <p>Vzpomenete si, co vyrábějí včely?</p> <ul style="list-style-type: none"> - med, vosk, propolis, mateří kašičku <p>Jaké mají části těla?</p> <ul style="list-style-type: none"> - hlavičku, hrud' a zadeček <p>Co nového jste se dnes dozvěděli?</p>
--	--

	<p>- ???</p> <p>A na co se můžeš těšit zítra? Půjdeme se podívat k někomu, kdo se o tyto včely stará, na jejich domečky. Jak se tomuto chovateli říká?</p>
--	--

Průběh projektu:

1. den 13. června 2023

Po příchodu do družiny na mne již čekala skupina 14 dětí, které se tohoto projektu měly zúčastnit. Všichni byli žáky první a druhé třídy. Na mou otázku, zda vědí, o nějakém živočichu, který je velmi užitečný a bez kterého by na louce bylo ticho, odpověděli správně – včela. Paní vychovatelka je totiž připravila na program, který jsem si pro ně přichystala.

Nejprve jsem jim rozdala rozstříhané obrázky (viz pomůcky), abychom z nich zjistili, jestli opravdu naším tématem je včela, což se potvrdilo. Zeptala jsem se, co o včelách vědí, a to děti postupně psaly na desku – *včela dává med, má žihadlo, létá*, tyto informace znaly téměř všechny děti.

Poté jsme se vrátili ke složeným obrázkům a já jsem se ptala, zda vědí, co na obrázku je. Vývoj včely jsme si popsali společně, obrázek s rojem děti znaly, ale ne slovo ROJ, nazývaly jej hejnem. Skládání obrázků nebylo tak jednoduché, ale nakonec se všem dětem zadařilo, každý si mohl složit několik obrázků. Nikdo z dětí činnost nevzdal.

Následně jsem vyndala další pomůcky, reálné předměty – klobouk se sítkou, dýmák, sklenici medu, kousek plástve, obrázek medometu. Zde jsem se dětí nejdříve ptala, jak se daný předmět jmenuje a k čemu se používá (obr. 1).

Mezi dětmi byl i Adam, jehož otec je včelař, uměl tedy na většinu otázek odpovědět. Po mé žádosti, aby dal prostor ostatním dětem, čekal, až zkusí odpovědět jiní a pak nadšeně vysvětlil k čemu je dýmák a klobouk. Klobouk si děti zkoušely, stejně jako dýmák, kdy jsem se ptala, co se do něj dává a proč ho včelař používá. Plástev jsem jim

dala přivonět, ohmatat a děti opět hádaly, z jakého je materiálu (vosk) a co z tohoto materiálu lze ještě vyrobit (svíčka).

Obr. 1. Prohlídka reálných předmětů

Medomet nám vysvětlil Honzík, jehož děda také včelaří, připodobnili jsme jeho funkci kolotoči, která odstředivou silou vynáší ven kapky medu z pláství, které jsou upevněny v rámku.

Další částí programu bylo čtení článku (viz přílohu 2), kdy jsem průběžně vkládala otázky – mezi co patří včely? (hmyz), kdo klade vajíčka (královna), co má včela na konci žihadla (háček), co se stane včele, když nás bodne (zemře) a proč (vytrhne si s žihadlem i část vnitřních orgánů), ...

Některé otázky mne napadly během čtení, např. jaké máme orgány my, který hmyz má ještě královnu, proč chováme včely, kdo je alergický na včelí bodnutí a co pak musíme udělat, ...

Děti se při odpovědích překřikovaly, ale většinu času byly při čtení článku překvapivě úplně tiché.

Následně jsem se jich zeptala, co nového se dozvěděly a opět šly dopisovat na papír další informace – obvykle si vzpomněly, že bydlí v úlu, mají královnu, popisovaly části těla včely a co nám dávají.

V rámci reflexe odpovídaly na otázky. Potěšilo mne, že děti vše věděly. Poslední otázkou bylo, zda chtějí ochutnat med, a tak všichni účastníci dostaly kousek chleba s medem. Myslím, že to bylo příjemné zakončení.

Na otázku, zda vědí, kdo se stará o včely opět odpověděly správně, ale o tom, co pro ně můžeme udělat my nebo dokonce ony samy, správnou odpověď nenašly, tak jsem jim slíbila, že se to druhý den dozvedí. Celý program trval 55 minut.

Zhodnocení projektu: Pro děti byl program pestrý, proto vydržely aktivně pracovat téměř celou dobu. Velký zájem vyvolaly reálné předměty, které si děti mohly prohlédnout a vyzkoušet. Výhodou byl malý počet účastníků. Z tohoto důvodu se všechny děti dostaly ke každé aktivitě. Výhodou bylo také téma, které pro ně nebylo neznámé. Čas aktivity byl nastaven správně.

Sebereflexe: Program byl pro děti vytvořen z různých pestrých aktivit, které děti zaujaly. Vhodné bylo i využití reálných předmětů, které si mohly vyzkoušet, osahat.

Vyhodnocení cílů: Cíle, které byly zadány na počátku, byly splněny, děti získávaly nové informace a utvrzovaly se v těch stávajících, procvičovaly dlouhodobou paměť, většina nechávala ostatní hovořit, diskutovaly o jednotlivých předmětech, byly podporovány v projevu, měly možnost se vyjádřit. V rámci reflexe – otázek – byly ověřeny nové a potvrzeny původní znalosti dětí.

<p>Popis průběhu lekce</p>	<p>2. den</p> <p>1. Motivační úvod</p> <p>Včera jste se seznámili se včelou medonosnou, důležitým obyvatelem nebo návštěvníkem zahrad. Dnes se půjdeme podívat ke včelaři, který se stará o mnoho včel v jeho úlech. Dozvíme se, jak se o ně pečuje a proč, kolik dá práce získat od včelek sklenku medu a co pro to včelky a my lidé musíme udělat. A také, jak včelkám můžeme pomáhat my, nebo i vy, děti.</p> <p>2. Evokace</p> <p>Víte, jak vypadá královna? A jak vypadá včelí královna? Co znamená slovo roj a rojení? Proč včelař krmí na podzim včely?</p> <p>Kdo si pamatuje ze včerejšího dne, může odpovědět. Jestliže informaci děti neznají, mohou říkat své návrhy.</p> <p>Nyní si zkusíme vyplnit část tabulky svými odhady a na konci dnešního dne zkusíme zjistit, co vše jsme již znali, nebo co jsme se dozvěděli nového (příloha 2).</p> <p>Vyplněné tabulky si bereme a druhou část vyplníme na zahradě.</p> <p>3. Uvědomění</p> <ul style="list-style-type: none"> - Návštěva včelaře a vyslechnutí si povídání o včelách. Prohlédnutí včelína, úlu. Na otázky z části evokace by děti měly získat odpovědi při návštěvě včelaře. - Výroba včelího napajedla <ul style="list-style-type: none"> a) velký tác, mísa či talíř, naplníme kameny, aby si včely mohly sednout, do nádoby nalejeme vodu. b) sklenici naplníme vodou, přiložíme ubrousek, tácek a vše otočíme, zbývající prostor vyplníme přírodninami. Zalijeme vodou do výšky tácku. Voda ze sklenice bude postupně zvlhčovat ubrousek a doplňovat vodu. Voda
-----------------------------------	--

	<p>(dle velikosti sklenice) vydrží i několik dní.</p> <p>4. Reflexe</p> <p>1. část – doplnění druhé části tabulky. Děti již informace znají, mají je procvičené, jak z prvního dne povídání o včelách, tak z návštěvy včelaře.</p>
--	---

Průběh projektu:

2. den 14. června 2023

V harmonogramu muselo dojít k neplánované změně. V předvečer konání návštěvy se mi včelař omluvil, že se nám může věnovat až o něco později, a tak jsem pro děti nachystala malou hru – soutěž – s tematikou včely.

Po obědě jsem přišla do družiny, kde jsem se žáčků zeptala, jestli si pamatují, co nás tento den čeká, to si pamatovali a hned odpovídali: „Půjdeme ke včelaři a budeme vyrábět pítka pro včely“. Zeptala jsem se dětí, zda vědí, jak vypadá lidská královna (má korunu) a jak se liší ta včelí od ostatních včel (je větší, nepíchá, nemá žihadlo, klade vajíčka), děti odpovídali správně. Dále jsem se ptala, co je to roj, to již také věděly, ale co je rojení, to nedokázali správně popsat. Tuto otázku jsme si schovali pro včelaře.

Děti vyplnily mnou přichystané tabulky (příloha 2). Pokyny jsem dětem dala, přesto je některé vyplnily jiným způsobem, což jsem nekomentovala. Papírky podepsaly a já jsem si je převzala k sobě. Po domluvě s vychovatelkou jsem se vydala na cestu o něco dříve, abych pro děti mohla přichystat hru na zahradě.

Na zahradě jsem poschovávala 3× 10 lístečků s otázkami, které se opět týkaly včel. Dále jsem pro děti měla přichystáno množství materiálu na výrobu pítka a malé občerstvení.

Poté, co děti přišly, jsem je poučila o bezpečnosti, nechození do vysoké trávy a prozatímním nepřiblížování se k úlům.

Na zahradu přišly i děti z druhého oddělení, tedy větší počet. Přesto program probíhal dle pravidel. První aktivitou byla hra. Děti dostaly za úkol seřadit se dle výšky, byl to pro

ně trošku problém, některé nechtěly opustit kamarády v řadě nebo nevěděly, že jsou vyšší či menší, než si myslí. Nakonec se srovnaly do řady a já jsem je rozpočítala do tří skupin. Každá skupina dostala za úkol najít v zahradě deset lístečků s jejich barvou (červená, černá, zelená), poté co budou mít všechny lístečky, mají je otevřít a odpovědět společnými silami na otázky. Touto hrou si děti zopakovaly informace, které se dozvěděly předchozí den:

Otázky ze hry:

Kolik nohou má včela – 4, **6**, 8

Kolik částí těla má včela – 2, **3**, 4

Proč je užitečná – **opyluje a dává nám med**

Co vyrábí – **med, vosk, mateří kašičku, pyl**

Jak se nazývá hejno, které opouští úl – **roj**

Co staví stavitelka – úl či **plástev**

Co dělá matka – **klade vajíčka** nebo rodí včely

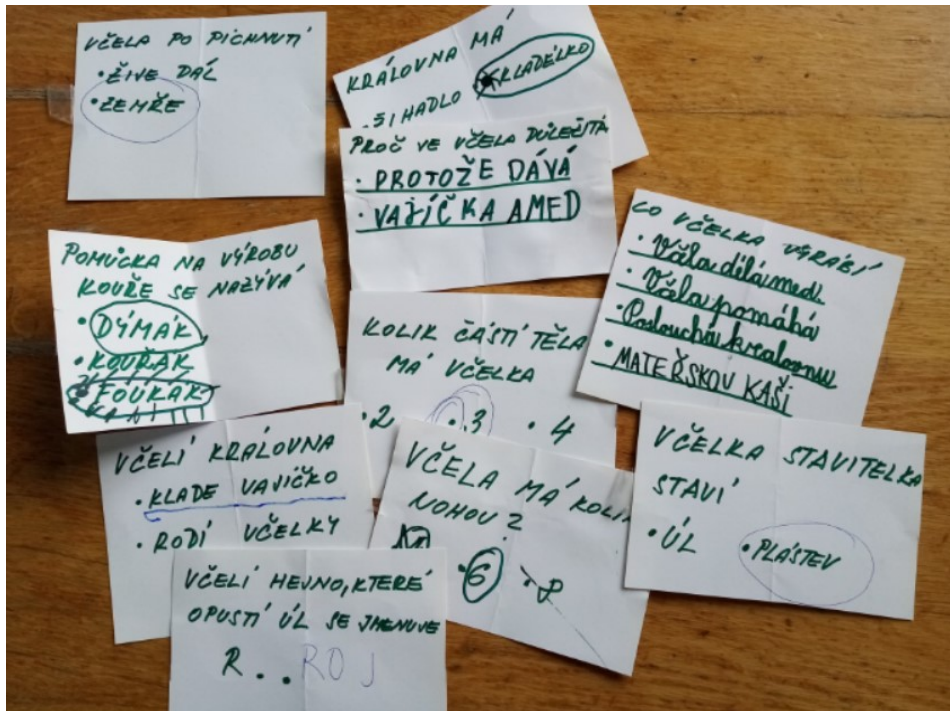
Jak se nazývá pomůcka, která tvoří kouř – kouřák, foukák, **dýmák**

Po bodnutí včela – **zemře**, žije dál

Královna má – žihadlo, **kladélko**

S dětmi jsme si společně odpověděly na otázky, nehodnotila jsem jejich odpovědi, děti samy vykřikovaly, co je správné a většina odpovědí také byla v pořádku (obr. 2).

Mezitím přišel včelař a postupně si zval děti k sobě (k dispozici byly pouze tři ochranné sítky), děti viděly včely na plástvi, poznaly královnu i trubce, viděly zavíčkované plástve i med, včelař jim vše vysvětloval (obr. 3). Nakonec se podívaly všechny a poté i vychovatelky, pouze jeden chlapec s alergií na včelí bodnutí nemohl.

Obr. 2. Vyplněné lístečky ze hry

Obr. 3. Včelař ukazuje plástve

Další aktivitou bylo vyrábění píttek. Dětem jsem ukázala, jak vypadá hotové pítko, velké sklenice jsem naplnila vodou a „otočila“. S menšími sklenicemi děti pracovaly samy. Pítka byla rychle hotová, a tak jsme s paní vychovatelkou děti pochválily. Děti na zdobení použily mnou přichystaný materiál, ale také to, co v zahradě našly (obr. 4). Poté jsem dětem rozdala tabulky, kde doplnily druhý sloupek dle zadání. Nabídla jsem jim malé občerstvení, které mělo úspěch.

Obr. 4. Včelí pítko

Poslední akcí bylo krmení kaprů v jezírku. Přestože je to něco, co nezapadá do konceptu projektu, děti se podívaly, nakrmily kapříky, pověděla jsem jim, jak se voda dostává do zahradního jezírka, kdo všechno tam ještě žije. Kapři (lysci) opravdu vyplavali k hladině a děti byly nadšené. Na poslední otázku, zda se jim program líbil a hodnocení jsem nechala na – palec nahoru či dolů. Všechny zajásaly, že ano.

Zhodnocení projektu:

Myslím, že děti program zaujal, střídala jsem jednotlivé aktivity. Děti psaly, hádaly, poslouchaly, mohly si jednotlivé pomůcky vyzkoušet, viděly praktickou činnost včelaře, vytvořily pítka pro včelky.

Výhodou byla stejná, menší skupina dětí a také to, že některé jsou z rodin včelařů a pomůcky znají. Adam mě poučil o doletu včel. Sama jsem také neuměla na dvě otázky odpovědět, tak jsem si do druhého dne vyhledala odpovědi, abych dětem odpověděla. Vychovatelka družiny byla s programem spokojená a domlouvala si aktivitu na příští rok pro další skupinku dětí.

Děti samy povídaly o tom, jak zachraňovaly včelu nebo jak je píchla, měly potřebu mi vše sdělit.

Při tvorbě pítka musely na zahradě najít další přírodniny, nalít vodu, spolupracovat, vymyslet, jakým způsobem vytvoří toto napajedlo. Napajedla pro včely nakonec ozdobily více, než jsem jim ukázala a jejich výtvořky byly pěkné a funkční. Nevýhodou bylo, že si děti pítka nemohou odnést domů, protože by se voda vylila, ale mají možnost si je jednoduše doma vyrobit.

Hra, která nebyla původně v plánu, byla akční a děti běhaly po zahradě a hledaly lístečky s otázkami. A společnými silami vše správně vyplnily.

Trochu jsem se bála počasí, ale nakonec vydrželo celkem pěkné a včely nezaútočily ani jednou. Včelař dětem trpělivě odpovídal a bylo vidět, že by jim rád věnoval i více času.

Sebereflexe: Program se povedl, děti byly aktivní, nadšeně spolupracovaly. Občas se strkaly, když chtěly být u něčeho dříve než ostatní, nebo měly potřebu někomu pomoci, ale bez toho, že by si to dotyčný přál, a tak vznikaly menší rozepře. Jsem ráda, že jsem zvládla odhadnout první částí projektu. Druhá část se díky hře protáhla. Přestože jsme měli na aktivity skoro jeden a půl hodiny, dovedu si představit, že bych projekt v zahradě příště rozdělila na dva dny, abychom si mohly více užít povídání se včelařem. Příště

bychom si prohlédli včely a pak bychom mohli ještě otázkami zahrnout včelaře třeba při svačině, jistě by to bylo pro děti opět zajímavé.

Myslím, že se dětem líbilo, že si mohly vše „osahat“ a prožít, nebylo to pouze vypravování ve třídě, ale praktická činnost. Některé děti si také včely fotily a téměř všechny viděly život včelstva takto z blízka úplně poprvé.

Vyhodnocení cílů: Projekt splnil všechny mnou zadané výchovné cíle, děti dokázaly samy dle ukázky vytvořit další včelí napajedla, samy se při práci domlouvaly, hledaly v zahradě materiál na zdobení a výrobu, také znají několik informací o včele, kterou bez problémů rozeznají od jiného hmyzu. Cíle byly stanoveny správně. Nové informace byly opakovány tak, aby si děti získané znalosti zvládly zapamatovat. Příjemné bylo ocenění od dětí (obr. 5).

Obr. 5. Hodnocení od dětí

A nápady na příště:

- děti by si mohly med namazat samy na chléb, nebo připravit čaj s medem,
- vyrábění úlu z papírových krabic a včelky z papíru či roliček od papíru,
- sbírat pampelišky a vyrábět pampeliškový med,
- hra stopovaná s tematikou včelího světa,
- zhlédnutí pohádky o včelce Máje nebo Příběhy včelích medvídků,
- nakreslit včelu – různé výtvarné techniky,
- ochutnávka různých nápojů pomocí brčka, jejich hádání bez pomoci zraku,
- další hry s včelí tematikou,
- výroba keramického úlu.

2.4.2 Hmyz v zahradě

Datum	Září 2023
Časový rozsah lekce	1. část 60 minut 2. část 60 minut + cesta do zahrady
Téma	Hmyz
Konkretizace tématu	Seznámení se s různými druhy hmyzu, jejich pozorování z blízka, seznámení se s jejich životním prostředím, vytváření hmyzího hotelu
Výchovné a vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> - Na základě pozorování dítě ví, proč se žije hmyzu lépe v přírodní zahradě, zná důvody - Pozná čtyři vybrané druhy hmyzu a umí je pojmenovat (slunéčko sedmitečné, kobylka zelená, saranče zelená, mravenec černolesklý, vosa obecná) - Zná rozdíl mezi druhy hmyzu kobylka (má delší tykadla) a saranče - Vyjmenuje několik základních informací o hmyzu (co umí, jak vypadá, z čeho)

	<p>se skládá jeho tělo)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dokáže vytvořit hmyzí hotel a ví, z čeho se vyrábí - Pomocí hry si upevní poznávání hmyzu
Klíčové kompetence	<p>Komunikační kompetence – komunikuje s ostatními, dovede vyjádřit svou myšlenku, svůj názor, rozšiřuje si slovní zásobu</p> <p>Sociální a personální kompetence – účinně spolupracuje ve skupině, v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá</p> <p>Kompetence k učení – získává nové informace, dokončí započatou práci</p> <p>Kompetence k řešení problémů – žák sám navrhuje způsoby výroby hmyzího hotelu, dokončí započatou činnost</p>
Pomůcky a techniky	<p>1. den – prosklené krabice s hmyzem, lupy, psací potřeby (fixy), 3 kartony přibližné velikosti A2, samolepicí papírky – lepíky, obrázky různých pohádkových hmyzích hrdinů, obrázky několika známých druhů hmyzu, obrázků hmyzu – s popisem jednotlivých částí těla, knihy o hmyzu, pohádková knížka Ferdý mravence</p> <p>Knihy o hmyzu: Vážky České republiky, Kapesní atlas brouků, Brouci a motýli ve fotografii, Naši denní motýli, Náš hmyz, Kapesní atlas chráněných a ohrožených živočichů, Rozmnožování a vývoj hmyzu (K. Hůrka, A. Čepička), Atlas hmyzu (Vladimír Pokorný, František Šifner).</p> <p>2. den – materiál na hmyzí hotel (dřevěné kostry, šišky, dřevo, větvičky, korkové špunty, třísky, hobliny, ...), kladiva, hřebíky, pletivo, hra – chytání hmyzu, sklenice s perforovaným víčkem, entomologická síťka</p>
Prostředí a organizace činnosti dětí	<p>Úvodní lekce bude probíhat v prostoru družiny, děti budou využívat místnost tak, aby slyšely a mohly se účastnit aktivity, není třeba, aby se sedělo u stolečků. V části místnosti budou rozmístěny výukové materiály – entomologické prosklené krabičky, aby si je děti mohly prohlížet. Práce je naplánována, aby děti pracovaly společně, mohly komunikovat, radit se, nejprve ve velké skupině, poté již v menších skupinkách, kdy budou „zkoumat“ přinesené materiály. Tři kartony budou položeny na zem v první části programu.</p> <p>Při druhém setkání půjdeme na zahradu, na které již děti byly. Zde si projdeme zahradu, vytvoříme hmyzí hotely a poté si zahrajeme hru „Hledání hmyzu“</p>

Použité výchovné a vzdělávací metody	<p>Metody slovní – vyprávění, přednáška</p> <p>Metody praktické – výroba hmyzího hotelu, práce s nářadím, hraní her, pozorování hmyzu, používání lupy</p> <p>Metody názorné – ukázka hmyzu ve vitrínkách, hledání hmyzu v zahradě</p>
Popis-průběh lekce	<p>1. den</p> <p>1. Motivační úvod</p> <p>O čem dnes bude naše setkání, jsem zvědavá, jestli budete vědět, koho si dnes představíme. Přečtu vám kousek z takové pěkné knížky. Úryvek z knihy Ondřeje Sekory – Knížka Ferdy mravence.</p> <p>O čem je kniha, kdo se tam vyskytuje? (o hmyzu, různé druhy hmyzu, mravenci, Beruška, brouk Pytlík, ...)</p> <p>Jaké další pohádky nebo příběhy o hmyzu znáte? (Včelka Mája, Broučci, Motýl Emanuel, Příhody včelích medvídků, mravenec Z, Oggy a škodíci, ...) – dětem můžeme poradit pomocí ukázky obrázků, vybereme modernější i staré pohádky</p> <p>2. Evokace – jednotlivé aktivity</p> <p>- co vše o hmyzu víme – na velký arch papíru napíšeme tři termíny – co umí, jací jsou, z čeho se skládají – zde děti lepí lístečky s odpověďmi – co umí (létat, skákat, běhat, kousat, bodat, ...), jací jsou (velcí, tvrdí, suší, malí, jedovatí, černí, barevní, ...), z čeho se skládají (oči, křídla, 6 nohou, tělo, žihadlo, kladélko, ...)</p> <p>- jaký hmyz známe – pouze slovní odpovědi</p> <p>3. Uvědomění</p> <p>- plakátek s popisem těla hmyzu – s dětmi si obrázek prohlédneme a popíšeme</p> <p>- Výstava hmyzu – v části místnosti budou rozmístěny prosklené dřevěné vitríny s různými druhy hmyzu (brouci, motýly). Děti rozdělíme dle barvy triček do pěti skupin. Každá skupina dostane lupu a děti si budou prohlížet vystavené exponáty a porovnávat je s popisem těla hmyzu, který jsme si představili v minulé aktivitě.</p> <p>- s dětmi si povíme, zda je hmyz užitečný či škodlivý, zkusíme si najít nějaké druhy, které odpovídají danému rozdělení. Nakonec se děti dozví, že každý druh hmyzu má v přírodě své místo, a přestože může škodit nám lidem, je třeba užitečný jako potrava pro jiné živočichy (mouchy), živí se jiným hmyzem (vosy, sršně)</p>

	<p>- povídáme si o pestrosti hmyzu, rozdílných i společných znacích</p> <p>- doplníme arch vyplňovaný v rámci evokace informacemi, které jsme získali v rámci „samostudia“ materiálů</p> <p>4. Reflexe</p> <p>– hra – děti si stoupnou do kroužku zády k sobě, aby nemohly „opisovat“. Vychovatelka bude říkat různé živočichy – kos, pes, motýl, kočka, mravenec, včela, ...</p> <p>(je dobré si přichystat seznam) – jestliže bude vyřčen název hmyzu, děti tlesknou, jiný název, udělají dřep</p> <p>- každé dítě řekne název hmyzu nebo ukáže v prosklených krabicích, který ho při pozorování zaujal (není třeba přesný název) a řekne důvod (je barevný, velký, malý, z blízka zajímavý, má žihadlo, barevná křídla, ...)</p> <p>A co nás čeká zítra? Opět procházka na zahradu, kterou jste již navštívili. Zde se dozvíme, kde se žije hmyzu u nás v přírodě lépe a proč. A také zkusíme pro hmyz něco udělat, co vás napadá?</p>
--	--

Průběh projektu:

1. den – 26. září 2023

Na tento den jsem si pro děti připravila program, který se týká hmyzu. S sebou jsem si přichystala všechny pomůcky, knihy, krabice s hmyzem, lupu, obrázky pohádkových postav, ...

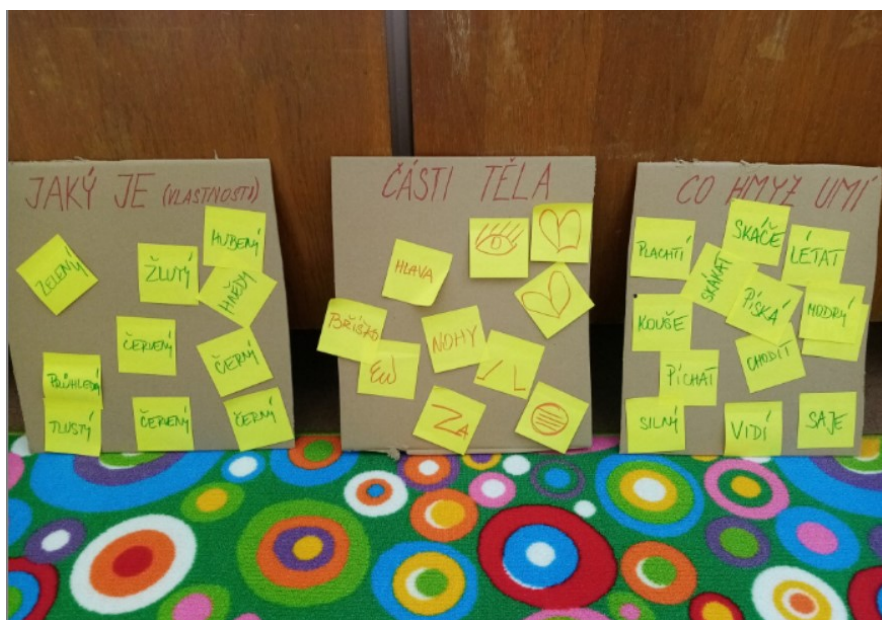
V družině byl větší počet dětí, než jsem čekala, samí prvňáčci, celkem 23 dětí, holčičky i kluci. Děti se posadily ke stolkům. Představila jsem se a řekla, že jsem si pro ně přichystala program, a jestli poznají z úryvku knížky, o čem dnešní aktivita bude. Dětem jsem přečetla část příběhu „O té velké noční slavnosti“ (str. 54), z knihy „Knižka Ferdy mravence“.

Zeptala jsem se, o kom je tato knížka. „O Ferdovi“. Kdo další se v knížce vyskytuje? Děti si vzpomněly na Berušku, komáry a cvrčka. Ještě jsem jim připomněla lumíka. Také jsem se zeptala, který živočich byl vykrmený jako prasátko. Dianka vykřikla: „Housenka“. Další

otázka byla, co jsou tito živočichové zač, to nevěděly, tak jsem jim řekla, že hmyz. Jaké další pohádkové hmyzí postavy znáte? Děti znaly Včelí medvídky a včelku Máju, po radě vychovatelky si vzpomněly i na motýla Emanuela. Ostatní pohádky poznaly dle předvedených obrázků.

Dětem jsem sdělila zajímavosti, tedy že hmyzu je více než jeden milion druhů a je velmi rozmanitý, některý je užitečný a jiný naopak ne. Na otázku, který další hmyz znají, se mezi odpověďmi ocitly vosa, sršeň, včela, moucha a motýl, vzpomněly si i na berušku.

Nyní jsem pro ně měla přichystané samolepicí papírky, které ale vzhledem k tomu, že prvňáčci ještě neumějí psát, popisovala dle zadání druhá vychovatelka a děti měly lístek vždy nalepit na správnou tabuli. Nejprve jsem se ptala, jaké mají části těla? Odpovědi byly: hlava, břicho, ruka, nohy, křídla, oko. Další otázka: Co hmyz umí, dovede? Odpovědi: Plachtí, skáče, létá, píská, kouše, štípe, chodí, saje, vidí. Nejtěžší otázka pro děti byla: Jaký je, jeho vlastnosti? Odpovědi dětí byly všechny možné barvy a ještě tlustý, průhledný, silný (obr. 6).

Obr. 6. Co víme o hmyzu – evokace

Děti měly potřebu své odpovědi vykřikovat, hrnuly se ke mně a již neseděly u stolečků. Všechny odpovědi jsme se snažili zachytit, zapsat, předat tomu, kdo vykřikl, aby mohl lepit lístečky.

V rámci uvědomění jsem dětem ukázala obrázek hmyzu, ukazovala jeho jednotlivé části. Děti vše zvládly popsat, pouze místo břicha jsme popsali hrud'

Dále jsem dětem ukázala fotografie sluněčka sedmítečného a popsala dospělce a jeho larvu, dále rozdíl mezi kobylkou a sarančetem, mravence černolesklého s doplňkovou informací, že mravenců je mnoho druhů, určitě znají mravence lesního, který dělá velká mraveniště. S dětmi jsme si společně řekli informace o největším představiteli hmyzu u nás s příslibem, že ho za chvíli uvidí. Poté jsem jim na stolky rozdala knihy o hmyzu, které si mohly prohlédnout, než jsem přichystala výstavku hmyzu – prosklených krabic s vystavenými motýly, brouky a dalšími představiteli hmyzu. Zároveň jsem dětem položila otázku, zda je hmyz užitečný a jestli znají nějaký škodlivý hmyz. Prohlásily, že hmyz je užitečný a určitě je škodlivá vos a sršeň. Dětem bylo vysvětleno, že zrovna tento hmyz nám neškodí, pouze když ho vyrušíme nebo na něj sáhneme, nás může bodnout. Jinak je také užitečný tím, že chytá pro nás nepříjemný hmyz, jako jsou například mouchy. Mezi škodlivý hmyz pro člověka určitě patří například vši a blechy. To děti znaly. Dále následovala otázka, co ještě hmyz dělá? Děti vykřikovaly, že nosí med, opyluje, chytá mouchy. Také jsme si řekly, že odklízí jiný mrtvý hmyz nebo požírá mšice jako sluněčko sedmítečné.

Děti se velmi těšily prohlížet si hmyz v entomologických krabicích. Postupně přicházely k výstavce, prohlížely, využívaly lupu a bylo vidět velké nadšení (obr. 7 a 8). U některých druhů se zdržely déle. Tato aktivita zabrala nejvíce času, neboť si děti chtěly řádně prohlédnout veškerý vystavený hmyz.

Obr. 7. Prohlížení exponátů

Obr. 8. Prohlížení exponátů

Po skončení prohlídky jsme ještě na připravené desky doplnili některé vlastnosti hmyzu – je malý, velký, špičatý.

Nyní jsme se postavili do kroužku, zády k sobě, děti byly seznámeny s pravidly hry. Při vyřčení názvu hmyzu tlesknout, při jiném podřepnout.

Čtený seznam byl: lev, kočka, motýl, babočka, pavouk, koza, myš, tesařík, majka fialová, slunéčko sedmítečné, zebra, mandelinka bramborová, potápník, blecha, slon, tygr, pes, vážka, šváb, kapr, bělásek, otakárek, delfín, liška, žluťásek, saranče, vosy, mravenec, roháč.

Děti se občas spletly, ale většinou reagovaly správně, problém jim dělaly potápník, majka, tesařík a mandelinka.

Nakonec ještě každý ukázal některého představitele hmyzu, který se mu líbil. Sofie se nemohla rozhodnout, tak mi označila čtyři motýly. Většině dětí se líbil největší motýl a roháč, pouze jednomu chlapci se líbil krásně zbarvený zelený brouk. Janička se mne ptala, jestli jsem pochytila všechny ty motýly a zabila je špendlíkem, musela jsem

vysvětlit, že opravdu jsem nikoho nezabila a v této době jsou mnohé hmyzí druhy chráněny a již se nesmí chytat a ani přechovávat.

Před ukončením programu jsem se dětí zeptala, co můžeme my udělat pro hmyz, když on pomáhá nám? Chvilku bylo ticho, tak jsem dětem poradila, že jim něco postavíme, aby měly v zimě kde být. Leon vykřikl „bunkr“. Dětem jsem tedy řekla, že hmyz se tam opravdu schová, ale správný název je hmyzí hotel. A tato aktivita nás čeká zítra. A aby to nebylo jednoduché, nyní při procházce spolu půjdeme nasbírat přírodniny, které se nám mohou při stavbě hotelu hodit.

Zhodnocení programu: Program byl připraven pro menší počet dětí, přesto jsem program zvládla zrealizovat. Bylo zde trochu hlučněji, ale všechny části naplánované aktivity proběhly. Děti znaly více informací, než jsem si původně myslela. Velmi je bavilo lepit papírky s odpověďmi, určitě by bylo jednodušší, kdyby si všechny děti samy zvládly odpovědi zapsat, ale tím, že jsme využily pomoci druhé vychovatelky, vše proběhlo v pořádku. Největší úspěch měly prosklené krabice, děti se vracely k jednotlivým živočichům a hojně využívaly lupu, připadaly si „důležité“.

Při hře se zasmály, když jsem i já popletla jednoho živočicha. Na konci mi vychovatelka poděkovala za pěkný program a děti zatleskaly.

Po konci programu se ke mně nahrnuly dívky, a tak jsem se jich ještě ptala, které živočichy mají rády. Odpověďmi byla jejich domácí zvířátka.

Sebereflexe: Z aktivity jsem měla dobrý pocit, bylo rušněji a pro větší počet dětí, než jsem původně počítala, také jsem myslela, že děti budou z různých tříd, ale vše šlo přizpůsobit. Myslím, že i to je důležité, umět se operativně přizpůsobit situaci. Několik kluků na začátku pobíhalo a museli být usměrněni, ale poté si také sami vzali knihu a prohlédli si některé obrázky. Violka mi přišla ukázat obrázek mravence s křídly, a tak jsem musela vysvětlit, proč má křídla na obrázku, když v přírodě ne. Uvědomuji si, že i já se musím připravit vždy na každou činnost, protože i takhle malé děti se mohou zeptat na něco, co já nemusím vědět.

Vyhodnocení cílů: Děti na konci projektu dovedly popsat základní části těla hmyzu dle obrázku a také pojmenovat několik známých druhů. Problém byl u druhového jména, to dělalo dětem potíže, tento cíl splněn nebyl. Jaký je rozdíl mezi sarančetem a kobylkou dokázaly vysvětlit v rozdílnosti tykadel. Lupu si půjčovaly až po určení pravidel.

<p>Popis-průběh lekce</p>	<p>2. den</p> <p>1. Motivační úvod</p> <p>Včera jsme si prohlédli hmyz zblízka, seznámili se se skladbou jejich těla a poznali nejznámější druhy, ale měli jsme možnost prohlédnout si i druhy cizokrajné.</p> <p>2. Evokace</p> <p>S dětmi si projdeme zahradu, podíváme se na část zahrady, která je posekána velmi krátce, je vysušená a v trávě není vidět hmyz. Poté přejdeme na část, kde je tráva vysoká, stále ještě tam kvetou rostliny, tráva je zelená.</p> <p>Děti se rozejdou po zahradě a zkusí nalézt hmyz. V které části zahrady ho najdou více a jaké druhy? Mravence, včely, vosy, vážku, mouchy, motýly, ...</p> <p>Děti si mohou půjčit sklenice s perforovaným víčkem a zkusit si hmyz chytit, aby si ho mohly prohlédnout zblízka, k zapůjčení bude i entomologická síťka</p> <p>3. Uvědomění</p> <ul style="list-style-type: none"> - Proč je hmyzu lépe ve vysoké trávě? – je zde vlhko, stín, ochrana před nepřáteli, kvetou zde květiny, které dávají hmyzu nektar, pyl - tvorba včelího hotelu – pro děti je připravený materiál, kostra hmyzího hotelu, pletivo, kladiva, hřebíky. <p>Děti dle návodu či rady dotvoří pomocí přírodních materiálů hmyzí hotel a přední stranu zakončí ochrannou vrstvou pletiva. U tvorby hotelu a používání kladiv se střídají, pracují bezpečně. Před začátkem činnosti jsou poučeny o manipulaci s náčiním.</p> <p>4. Reflexe</p> <p>1. část – hra – „Chytej hmyz“</p> <p>Děti mají za úkol složit dohromady – láhev se stínem hmyzu, druh hmyzu a jeho</p>
----------------------------------	--

	<p>název.</p> <p>Děti jsou rozděleny do tří skupin, z každého družstva vyběhne vždy jeden, snaží se co nejdříve doběhnout na druhou stranu hřiště, kde si vybere obrázek lahve, na které je stín hmyzu, postupně se všichni vystřídají, až budou mít daný počet, pokračují opět v aktivitě, snaží se doběhnout pro druh hmyzu, který odpovídá stínu, nakonec přiřazují ještě název. Protože jsou zde různé druhy motýlů i méně známé druhy hmyzu, děti mají možnost použít radu – tabulku se správnými obrázky a názvy, tato tabulka je v místě jednotlivých částí hry. Každý může z hromádky přinést pouze jeden obrázek či název, jestliže se dítě splete, musí obrázek odnést zpět. Jestliže mají všichni splněno, společně si prohlédneme výsledek.</p> <p>2. část – Jak se dětem líbil program?</p> <p>Děti přidělí známky od 1 do 5 jako ve škole</p>
--	---

2. den – 27. září 2023

Na středu jsem si naplánovala pro děti druhou část svého projektu. Tato část se měla konat venku. Dnešní aktivity se účastnilo 21 dětí, z toho 4 žáci druhé třídy a 1 ze třídy třetí. Dívek bylo 8.

Ještě v družině jsem se dětí zeptala, jestli si pamatují, co nás dnes čeká a co se chystáme dnes postavit? „Chaloupku“ To ano, a pro koho to bude? „Pro brouky“. Dětem jsem připomněla správný název, tedy hmyzí hotel. Ještě jsem se zeptala, jestli si pamatují na rozdíl mezi sarančetem a kobylkou, tuto informaci mi správně vykřikovali čtyři chlapci.

Po krátké procházce jsme přišli na zahradu, kde jsem se dětí zeptala, jestli se hmyzu bude lépe bydlet v krátce ostříhaném trávniku, anebo v té vysoké trávě, která roste na většině této zahrady. Adéla vykřikla, že v tom krátkém, protože tam se jim lépe poleze. „A co nějaké nebezpečí, kde se lépe schovají?“ V tom vysokém byly další odpovědi. Dětem jsem ještě řekla, že ve vysoké trávě je vlhko a hmyzu je tam lépe, ve stínu a v bezpečí. Potom jsem je vyzvala, ať se rozeběhnou po zahradě a zkusí se podívat, který

hmyz zde žije, děti si mohly půjčit sklenice, do kterých mohly hmyz chytit. Objevily včely, pavouky, mravence, kobylku. „Kdo další zde žije?“ Vosy, brouci, sršně, komáři.

„Když zde tedy žije tolik živočichů, zkusíme pro ně postavit hotel?“

Před domem byly nachystány tři kostry hmyzích hotelů, dále přírodniny, pletivo, dvě kladívka a kleštičky, hřebíčky. Děti se rozdělily do tří skupin dle vlastní volby. Zde nastal trošku problém, protože se nemohly dohodnout. Nakonec jsme udělaly dvě skupiny chlapců (obr. 9) a jednu dívek. Každá skupina dostala za úkol vytvořit svůj hotel pro hmyz. Dívky to pojaly velmi esteticky, a tak jsme jim musely vysvětlit, že hmyzu by se květiny líbily, ale asi potřebují více vyplnit prostor dřívky, šiškami a mechem. Adélka se rozčilovala, že jí se to takto nelíbí.

Obr. 8. Tvoření hmyzího hotelu

Obr. 9. Hotel vytvořený chlapci

Děti postupně vyplnily hotely přírodninami a každá skupina si ustříhla svoji část pletiva a na přední stranu ji přitloukla hřebíčky. Všem dětem se líbilo pracovat s kladívky, některé pracovaly pěkně, některým se úplně nedařilo, ale všichni si měli možnost vyzkoušet

„kladívkovat“, jak řekl Šimon. Aničky jsem se ptala, jestli už zatloukala hřebíčky, že jí to velmi jde. „Ne, nezatloukala, ale baví mě to.“

Každá skupina vytvořila svůj hotel (obr. 10). Společnými silami jsme uklidili prostor. Úklid je již moc nebavil, musela zasáhnout druhá vychovatelka.

U hry, kterou jsme si poté zahráli, jsem musela operativně pozměnit pravidla, neboť se zde sešlo mnoho prvňáčků, kteří ještě neumějí číst.

Děti byly rozděleny do tří družstev, každá skupina dostala stejný počet „lahví“ se stínem hmyzu. Z hromádky měli za úkol vybrat si svůj hmyz a název. K tomu jim pomáhaly plakátky, které byly umístěny o kousek dále, kam si měly doběhnout a zhodnotit správnost svého odhadu (obr. 11).

Obr. 10. Hra o hmyzu

Obrázky brouků byly jednodušší, a to děti zvládly správně, obrázky motýlů, kdy byl rozdíl někdy jen ve tvaru křídel, byly náročnější. Proto jsme s vychovatelkou v průběhu hry prošly skupinky a zkontrolovaly již přiřazené úkoly, když zde byla chyba, děti jsme upozornily. Poté jsme jim dopomohly ke splnění úkolů, četly jsme jména druhů hmyzu, jestliže si je děti donesly k plakátkům.

Poté, co nahlásily, že mají splněno, jsme vše zkontrolovaly. Každá skupina měla jednu chybu. Hra byla složitější, než jsem si původně myslela.

Poté jsme společně zhodnotili hotely. Všechny se povedly a děti se měly rozhodnout, který si odnesou k sobě do družiny. Každý chtěl ten svůj, tak došlo na hlasování. Nakonec se rozhodlo, že jeden hotel půjde do družiny, druhý zůstane na zahradě a třetí si odveze jeden z chlapců. A na jaře hotely zkontrolujeme, zda jsou obydleny některým z druhů hmyzu.

Čas už se chýlil ke konci. Děti a vychovatelek jsem se zeptala na známku, kterou by mi dali, všichni až na dva chlapce mi dali jedničku, kluci pětku.

Zhodnocení projektu:

Druhé setkání se odehrálo venku, děti byly aktivní, bavilo je běhat po zahradě a hledat hmyz, to bavilo více chlapce. Tvořit hotely zaujalo všechny. Někteří se hádali, že chtějí zatloukat, všichni chtěli stříhat pletivo. Zatloukání dětem šlo, občas jim hřebíček „zajel“ více nebo se ohnul dříve, než potřebovaly, ale pracovaly se zaujetím. Stříhat pletivo bylo náročnější, bylo potřeba trošku více síly, ale i to se dařilo. Děti si občas nechtěly půjčovat nářadí, ale to se vždy vyřešilo. Hotel dívek byl vytvořený jako pokojíček pro panenky, a tak jsme jim musely vysvětlit důvody, aby ho více vyplnily. Kluci si nechali více poradit.

Hra byla náročnější, ale určitě by se dala použít i pro menší počet dětí s dalším povídáním a poznáváním hmyzu, např. motýlů.

Bylo dobré, že zde byly ještě dvě vychovatelky, které mohly v případě potřeby pomoci např. přidržovat pletivo nebo číst názvy hmyzu.

U dětí jsem si všimla, že některé nejsou zvyklé se dělit, půjčovat si věci, nebo se přizpůsobit názoru většiny. Adéla, když jí ostatní holčičky zasáhly do díla, se urazila a poodešla, po chvíli se ale vrátila a pokračovala v práci.

Sebereflexe: Venkovní aktivita proběhla lépe, než jsem čekala a děti byly nadšeny z tvoření, myslím, že práce s nářadím by bavila nejen chlapce, ale i dívky, obzvláště když má vzniknout nějaké užitečné dílo. Hra byla také pro děti této věkové skupiny těžší, bylo by třeba ji více zjednodušit nebo vybrat pouze některé druhy.

Vyhodnocení cílů: Mým cílem bylo přiblížit dětem hmyz, přiblížit jim nejznámější druhy, ukázat rozdíl mezi kobylkou a sarančetem a také ukázat užitečnost hmyzu a jeho pestrost. Dalším cílem bylo vytvořit hotel, na kterém budou děti samostatně, pouze s malou dopomocí či radou, pracovat. Zde si děti půjčovaly nářadí, kladívka, přidržovaly si hřebíčky tak, aby nedošlo k úrazu. Nechaly si poradit při tvorbě. Praktická činnost je většinou bavila. Při úklidu prostoru již spolupráce nebyla taková, této práce se zúčastnilo jen několik dětí.

Děti si také ověřily, že více hmyzu naleznou v části zahrady, kde je louka s kvetoucími květinami oproti nakrátko posekanému trávníku, kde našly pouze mravence.

Myslím, že to vše se povedlo a děti si užily dvě hezká odpoledne plná nových zážitků, informací a praktických zkušeností.

Nápady na příště:

- výroba hmyzu z keramické hmoty,
- vytváření domečků pro čmeláky,
- kresba hmyzu tuší, tužkou, ... dle reálného modelu,
- malba či kresba fantazijního hmyzu,
- pozorování mravenců v mraveništi,
- návštěva motýlího domu,
- chov motýla ve sklenici – od housenky po dospělé,

- procházka a pozorování hmyzu na louce s entomologem – profesionálem.

2.4.3 Ptáci nejen v zimě

Datum	1. listopad 2023
Časový rozsah lekce	1. část 60 minut 2. část 60 minut + vycházka a umístění výsledku činnosti
Téma	Ptáci
Konkretizace tématu	Seznámení s různými druhy ptáků, ví, co se dává ptákům do krmítka a z čeho a jakým způsobem se vyrábí lojové koule
Výchovné a vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> - Vysvětlí důvody odletu některých druhů ptáků do teplých krajín - Umí vytvořit lojové koule, ví, co se dává do krmítka - Pozná a vyjmenuje 2 tažné ptáky (čáp, vlaštovka) a 5 ptáků, kteří zůstávají (žluna zelená, sýkora koňadra, sýkora modřinka, kos černý, vrabec domácí)
Klíčové kompetence	<p>Komunikační kompetence – komunikuje s ostatními, žák si rozšiřuje slovní zásobu, komunikuje bez ostychu s vrstevníky i dospělými</p> <p>Sociální a personální kompetence – účinně spolupracuje v kolektivu, podílí se na vytváření pravidel práce v týmu, přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů, poskytne pomoc nebo o ni požádá, vytváří si pozitivní představu o sobě, ovládá a řídí své jednání, dosahuje pocitu sebeuspokojení</p> <p>Kompetence pracovní – učí se dbát na bezpečnost a zdraví své a svých spolužáků, hodnotí výsledek své činnosti</p> <p>Kompetence k řešení problémů – je zodpovědný za výsledek své činnosti</p>
Pomůcky a techniky	<p>1. den – plakáty ptactva, 4 archy papíru, psací potřeby, obrázky ptáků, spojovačka, vycpaniny ptáků, kniha Naši pěvci (Karel Šťastný, Karel Drchal), Kapesní atlas ptáků (RNDr. Miroslav Bouchner), Ptáci Evropy (Rob Hume).</p> <p>2. den – různé suroviny (vhodné i nevhodné do krmítka – čokoláda, bonbóny, pečivo), materiál na výrobu lojových koulí (semínka, mák, proso, slunečnice, lůj, tuk), květníky,</p>

	provázek, hrnce, špachtle, naběračka, smajlíky s očima, pracovní list, psací potřeby, gumové rukavice.
Prostředí a organizace činnosti dětí	<p>První den proběhnou aktivity v družině, kdy si děti poslechnou zpěv našich pěvců, při společné aktivitě odpoví na jednotlivé otázky – „čtyři rohy“, společně budou poznávat dle obrázků jednotlivé druhy ptáků a získávat další informace. Nakonec ve dvojicích nebo větších skupinkách či jednotlivě vyplní spojovačku, zhodnotí práci proběhne společně. K dispozici budou encyklopedie a plakáty našeho ptactva.</p> <p>Druhý den začneme aktivitu v družině, poté se přesuneme do kuchyňky, kde vytvoříme lojové koule, v rámci vycházky pak umístíme výsledek činnosti do krmítka nebo pověsíme na stromy v zahradě školy, dále můžeme pověsit také jablka a nasypat semínka do krmítka.</p>
Použité výchovné a vzdělávací metody	<p>Metody slovní – rozhovor s dětmi na dané téma, popis činnosti</p> <p>Metody praktické – výroba lojových koulí, práce s literaturou, práce dle zadání</p> <p>Metody názorné – ukázka tvorby lojových koulí, práce</p>
Popis – průběh lekce	<p>1. den</p> <p>1. Motivační úvod</p> <p>Dětem pustíme na CD nebo jiném nosiči ptačí zpěv, zeptáme se jich, zda někdy poslouchaly ptáky a proč si myslí, že si ptáci zpívají? A kdy nejvíce? Je něco, co o ptácích nevíte? Zkusíme se něco nového dozvědět.</p> <p>2. Evokace</p> <p>- čtyři rohy – do čtyř rohů místnosti dáme 4 archy papíru, na každém bude otázka – všechny děti se pohybují po místnosti, mohou se k jednotlivým otázkám vracet</p> <p>(čím se ptáci živí? – semena, hmyz, jiní ptáci, myši, ...</p> <p>Které druhy ptáků známe? – kos, orel, volavka, kachna, ...</p> <p>Jak se pohybují ptáci? – chodí, létají, plavou, potápějí se, běhají</p> <p>Který druh ptáků opouští naši zemi? – čáp, skřivan, vlaštovka</p> <p>Otázka navíc:</p> <p>Znáte některé druhy ptáků, kteří v naší zemi běžně nežijí?</p> <p>3. Uvědomění</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - prohlédneme si odpovědi na jednotlivých arších vyplněných v rámci evokace – skupinová práce - obrázky ptáků – které známe a vidíme u nás, nebo v zoo, povídání o jednotlivých druzích, jejich typické znaky a zajímavosti (můžeme si pomoci encyklopedií nebo jiným materiálem) – skupinová práce - ukázka vycpaných ptáků - kteří ptáci odlétají do teplých krajin a proč - kteří ptáci zůstávají, poznávání neznámějších druhů <p>4. Reflexe</p> <ul style="list-style-type: none"> - spojovačka – obrázky s textem – obrázek ptáka a textu, který ho definuje – práce ve dvojicích nebo individuální práce - zítra se nás čeká mnoho práce, tak se těšte
--	--

Průběh projektu:

1. den 27. listopad 2023

Dětem jsem oznámila, že jim pustím ukázkou zvuků a z toho mohou odvodit, co se dnes dozvíme a o čem si budeme povídat. Děti se usadily na koberec, ztišily se a byla jim puštěna ukázkou ptačího zpěvu. Na dotaz, co slyší, správně odpověděly: „Ptáky“.

Dále následovaly otázky: „Kdy nejvíce zpívají ptáci a proč?

„Na jaře“ a důvody byly „Aby nám bylo hezky. Protože je teplo. Aby se nám to líbilo. Protože mají radost, že je jaro.“

Proč se setkávají sameček se samičkou na jaře? „Aby měli mláďata.“

Jak je zbarvená obvykle samička, kdo z nich je méně pestrý a proč? „Holka hlídá vajíčka.“

Znáte nějaké ptáky? Jaké? „Kos, vrabec, datel, sýkorka, vlaštovka, čáp.“

A proč odlétají někteří ptáci do teplých krajin? „Je jim zima. Je tma. Nemají co jíst.“

Jejich odpověď jim byla potvrzena.

Dětem byla vysvětlena aktivita „Čtyři rohy“. Vzhledem k tomu, že se aktivitu účastnily děti od první do třetí třídy, rozdala jsem po místnosti čtyři barevné papíry s nadepsanou otázkou. Děti, které již umí psát, odpovídaly na otázky samy. Za žáky první třídy zapisovaly odpovědi vychovatelky, které se přesunovaly dle potřeby k různým stanovištím. Na tuto aktivitu byl dán časový limit deset minut.

Po ukončení časového limitu se děti posadily do kroužku na koberec, zde jsme si povídali o jejich odpovědích a vysvětlovali jsme si např., kdo se živí semínky, kdo loví myši či malé ptáčky. Které druhy odlétají do teplých krajin.

Následně jsem do kruhu dala obrázky nejznámějších druhů ptáků, děti si vybraly obrázek. O některých druzích jsme si opět pověděli jeho název a zajímavost (obr. 12). Rozdělili jsme ptáky na ty, kteří nežijí na našem území (kolibřík, tučňák, pštros), na tažné ptáky a na ty, kteří zde zůstávají přes zimu. Děti poznaly ty nejznámější druhy, jako jsou kos, vrabec, datel, čáp, pštros, tučňák, vlaštovka. Například žlunu děti znaly z pozorování, ale neuměly ji pojmenovat.

Obr. 11. Povídání o ptácích

Obr. 12. Výstava ptáků

V další části si děti prohlédly vycpaniny, které zde byly vystaveny (obr. 13). Velmi je zajímalo, jestli jsou ptáci živí, proč na ně nemohou sahat, jak se to udělá, že jsou takto vycpaní? Ukázky ptáků poznaly, kromě špačka, který jim dělal problém i v pozdější spojovačce.

V rámci reflexe děti dostaly spojovačku, kterou mohly vyplňovat individuálně či ve skupinkách. Pro žáky třetí třídy nebyl úkol těžký, také někteří žáci druhé třídy po menší pomoci zvládli úkol vyřešit. S dětmi navštěvujícími první třídu jsme úkol poté řešili všichni společně. Na konci aktivity jsme si zopakovali správné odpovědi. Otázkou na závěr bylo, zda děti vědí, jak můžeme ptákům, kteří zde zůstávají, pomoci my. Správnou odpověď znaly. S dětmi jsem se domluvila, že při dalším setkání si povíme něco o krmení ptáků a také pro ně něco vyrobíme. Aktivita trvala 50 minut.

Zhodnocení projektu: Oproti očekávání se zúčastnilo přibližně 30 dětí, protože z důvodu velké nemocnosti byly obě třídy družiny spojeny. Velká část žáků byla z prvních tříd, což trochu zkomplikovalo závěrečnou část aktivity. Naštěstí jim při vypracovávání úkolů pomáhaly děti z vyšších tříd i vychovatelky obou tříd družiny.

Děti uměly na jednotlivé otázky odpovídat velmi dobře, znaly mnoho ptáků, také věděly, čím se živí, otázka „Jakým způsobem se ptáci pohybují“ jim přišla velmi lehká, ale odpovědi jsme poté při společném sezení doplňovali. Z ptáků, kteří odlétají, znaly děti základní druhy, čápa, vlaštovku, jiříčku. Problém jim dělalo jejich pojmenování, znaly jména, ale nedovedly je vždy propojit s obrázkem.

Sebereflexe: Program byl dosti dlouhý, myslím, že vhodnější pro děti od druhé třídy, které již umějí psát a udrží déle pozornost. Výhodou byla možnost použití ukázkových vycpanin ptáků, které děti velmi zaujaly. Příště bych spojovačku vytvořila jednodušší a kratší, nebo ji vyplňovala společně s dětmi jako skupinovou činnost.

Vyhodnocení cílů: Cíle této aktivity byly splněny částečně. Děti dokáží vyjmenovat druhy, které odlétají a také dokáží vyjmenovat druhy, které zde zůstávají, problém některým dělá propojit obrázek se jménem (např. špaček, sojka). Tato část projektu byla vhodnější pro starší děti, žáci první třídy byli limitováni svým rozhledem, nemožností

psát a samostatně doplňovat úkoly. Na některé děti byl program náročnější, tak si místo vyplňování spojovačky prohlížely vycpaniny.

Popis – průběh lekce	<p>2. den</p> <p>1. Motivační úvod</p> <p>Včera jsme si povídali o různých druzích ptáků, kteří jsou nám blízcí a také jsme se dozvěděli i některé zajímavé informace o druzích, se kterými se setkáváme pouze v ZOO.</p> <p>2. Evokace</p> <p>Kteří ptáci létají na krmítko?</p> <p>Kdo z vás má doma krmítko pro ptáčky?</p> <p>Krmíte je a čím?</p> <p>Děti se posadí do kroužku a mezi nimi budou různé suroviny, které by mohly dát do krmítka. Děti vyberou to, co se do krmítka může dát. Dětem vysvětlíme, proč něco ano (semena, mák, obilí, lůj, jablko) a co ne (pečivo, sladkosti, zbytky z kuchyně).</p> <p>3. Uvědomění</p> <ul style="list-style-type: none"> - vysvětlíme si, co se ptákům dává do krmítka a co ne a proč - výroba lojové koule <p>Postup činnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - v hrnci rozpustíme lůj a tuk - přidáme slunečnici, mák, obilí - důkladně promícháme - směs necháme částečně vychladnout - směs nalejeme buď do kelímků (květníků), které jsme vyložili mikrotenovým sáčkem, nebo tvarujeme v rukách koule - po ztuhnutí vyklopíme a dáme do krmítka
-----------------------------	---

	<p>- část hmoty nalejeme do květníků, ve kterých je již vložená větvička</p> <p>- při činnostech se děti střídají</p> <p>4. Reflexe</p> <p>- co jste se dnes nového dozvěděli?</p> <p>- v rámci procházky pověsíme koule na stromy v zahradě</p> <p>- projedeme si naučnou stezku podél Jizery, jedna z tabulí se týká ptáků a jejich poznávání</p> <p>2. část – co nového jste se dozvěděli?</p> <p>Splnil tento program vaše očekávání? Děti nakreslí smajlíky – usměvavý – zamračený</p>
--	--

Průběh projektu:

2. den 21. listopadu 2023

Část projektu probíhala v kuchyňce, která se nachází v přízemí základní školy, program jsme zakončili procházkou v okolí školy. Aktivitu se zúčastnily opět děti z obou tříd družiny s jejich vychovatelkami. Děti byly žáky první až třetí třídy, v počtu 23.

Před jejich příchodem jsem si připravila (rozebrala) lůj, na talířky nachystala různé suroviny pro přípravu lojových koulí, k tomu další potraviny, které ale do krmítka nepatří.

Děti se postavily kolem stolu. Nejprve jsem se jich zeptala, o čem jsme si povídali předchozí den, a jestli si pamatují některé z druhů, které jsme si ukazovali. První dva obrázky děti nepoznaly (straka, sojka), ale poté Laura vykřikla správnou odpověď a následně všechny děti již odpovídaly správně a své odpovědi vykřikovali. Dále jsem se zeptala, jestli vědí, jak my můžeme pomoci ptákům. Správně odpověděly: „Krmít“. Děti dále odpovídaly na otázky, zda mají doma krmítko, jestli krmí ptáky a čím. Poté jsem dětem ukázala talířky s připravenými surovinami, ptala jsem se, co z toho znají, co do krmítka patří a co ne, co bychom mohli ještě do krmítka dát. Děti si jednotlivé suroviny

„osahaly“. Pojmenovali jsme si je, vyřadili ty, které tam nepatří (bonbóny, čokoláda, pečivo). Společnými silami jsme připravili semínkovo oříškovou směs. Poslední otázka byla, kteří ptáci létají na krmítko, zde se děti shodly na několika druzích.

V další části se děti rozdělily do dvou skupin, poté společně promíchaly teplý lůj s částí směsi. Vysvětlila jsem jim postup tvorby koulí z loje, které budou buď s provázkem na zavěšení, nebo bez provázku na položení do krmítka a také jakým způsobem naplníme květníky (obr. 14).

Obr. 13. Tvoření lojových koulí

Dětem jsem rozdala gumové rukavice, které usnadnily práci s mastnou hmotou. Všechny si poté zkoušely vyrobit lojové koule či plnit květníky. Ty, které již měly práci hotovou, si omyly ruce. Svými výrobky se chlubily, porovnávaly je s ostatními. Když nevěděly, jak

pracovat, zeptaly se. Po ukončení práce jsme uklidili pracovní stůl. Následně dostaly děti za úkol vyplnit pracovní list, který jsme jim na konci činnosti zkontrolovaly.

V další části programu jsme šli na procházku, nejprve jsme zavěsili v zahradě několik semínkových koulí a plněných květníků (obr. 15) tak, aby na ně děti viděly z oken družiny. V další části procházky jsme si prošli naučnou stezku kolem Jizery, kde je na jedné ze zastávek tabule s různými druhy ptáků. Zde jsme se ještě zastavili a ukázali si ty nejnámější druhy (obr. 16).

Obr. 14. Instalace koulí v zahradě

Obr. 15. Zastávka u naučné tabule

Po příchodu do družiny dostaly děti poslední úkol. K předkresleným „smajlíkům“ měly dokreslit usměvavé nebo mračící se pusinky. Před touto aktivitou jsem je upozornila, že obličejík dokreslí dle toho, zda aktivita splnila cíl našeho programu, a to vyrobí lojové koule a zda se dozvěděly něco nového o ptácích.

Zhodnocení projektu: Akce se zúčastnilo opět více dětí (obr. 17), než jsem původně plánovala. Myslím, že i proto byl průběh akčnější a hlučnější. Děti vykřikovaly odpovědi

na otázky, některé měly horší výhled na jednotlivé suroviny, které jsem zde nachystala, a také nemohly všechny vykonat veškeré aktivity, jako je míchání, odměřování surovin nebo nakonec i úklid. Koule si ale zvládly vyzkoušet všechny, neboť hmoty bylo opravdu dost. Děti tvořily více koulí, jejichž kvalita byla různá, přesto bylo jejich nadšení veliké. Všechny také tvrdily, že tuto práci nikdy nedělaly. Některým dětem se nelíbil pach loje, ale i tak do hmoty sáhly a tvořily. Nevýhodou byla výška pracovního stolu, takže měly horší přístup k materiálu. Z tohoto důvodu byla více znečištěna pracovní plocha i podlaha.

Obr. 16. Všichni účastníci

Venkovní procházka byla poklidná. Pouze u zavěšování koulí se děti dohadovaly, kdo kam co pověsí. Koulí byl dostatek, tak mohli pracovat všichni.

Sebereflexe: Druhá část programu probíhala nejprve v kuchyňce, následně na zahradě a nakonec na procházce. Přestože se do kuchyňky vešly všechny děti, které přišly, bylo náročnější je „uhlídat“ a zajistit, aby všechny pracovaly ve stejnou chvíli. Opět by bylo vhodnější, kdyby se dané aktivity účastnil menší počet žáků. Výška stolu nebyla jako pracovní plocha pro děti vhodná.

Vyhodnocení cílů: Cíle této části programu byly většinou splněny, děti vědí, co patří do krmítka. Z nabízených surovin dokázaly vyřadit ty, které tam nepatří. Společně jsme dokázali vyjmenovat suroviny, které jsou vhodné na přípravu lojových koulí a také koule prakticky vytvořit. Děti spolupracovaly, předávaly si materiál na tvorbu, komentovaly své výtvary, z povedených koulí měly radost. Několik dívek se nabídlo i na úklid kuchyňky.

DISKUSE

Hlavním cílem bakalářské práce bylo vytvořit, zrealizovat a reflektovat program rozvíjející osobnost dětí mladšího školního věku a podporující jejich kladný vztah k přírodnímu prostředí.

Přestože je mladší školní věk dle Vágnerové (2005) uvažován od 6. roku, má v současnosti stále více dětí odložený vstup do první třídy. Nabízí se tak úvaha, zda by nebylo vhodnější začít ho počítat až od 7 let, pokud v tomto směru dochází ve společnosti ke skutečnému posunu. Na druhou stranu je však zřejmé, že část odkladů je pouze kalkulací ze strany rodičů, kteří chtějí své děti studijně zvýhodnit oproti méně vyspělým o rok mladším spolužákům. V rámci některých činností byl vidět velký rozdíl v zaměření pozornosti mezi dětmi první a třetí třídy, což je v souladu s tvrzením Vágnerové (2005). Shodují se také se závěry Pávkové (2014), že je pro děti při volnočasových aktivitách důležité zažívat uspokojení a kladné hodnocení, čehož jsem se v průběhu výchovatelské praxe, včetně realizace projektů držela. Dalším důležitým východiskem byl pro mne cíl propojit teoretickou a praktickou činnost, díky které vznikly produkty, které mají pomáhat. Přesto byly potvrzeny mnohé nevýhody projektu, které zmiňují různí autoři (např. Maňák & Švec, 2003; Coufalová, 2006; Kratochvílová, 2016), jako nezapojení se všech žáků do programu, náročnost přípravy pomůcek či větší hluk při společné práci.

Před samotnou přípravou a realizací projektů byly stanoveny výzkumné otázky, na které byly hledány odpovědi v rámci pozorování, analýzy ŠVP družiny a strukturovaného rozhovoru s vychovatelkou.

Část ŠVP je věnována popisu rozvíjení kompetencí k učení, komunikaci, řešení problémů, občanské, pracovní, k trávení volného času, sociální a personální. K první výzkumné otázce „*Jakým způsobem je ve vybrané škole rozvíjen osobnostní rozvoj dítěte?*“ bylo dle ŠVP i pozorováním zjištěno, že jsou děti vedeny ke spolupráci, vzájemnému respektu, vhodné komunikaci a k osvojování slušného chování. Jsou rovněž podněcovány

k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů. Získávají nové znalosti, zkušenosti i dovednosti v různých oblastech. Vychovatelkami jsou podporovány k dokončování práce, chváleny za fair jednání, ohleduplnost při sportu či pomoc druhým a při činnostech jsou vedeny k samostatnosti.

Při posuzování druhé otázky „*Jakým způsobem je utvářen pozitivní vztah k přírodě?*“ bylo vychovatelkou i pozorováním potvrzeno, že děti chodí často do přírody, zejména k lesu, kde to mají rády. Využívají i část Riegrovy stezky, kde sbírají přírodniny, z nichž následně tvoří, využívají prostor k hraní her, poznávání přírody a vnímání smysly. Jsou upozorňovány na ohleduplné chování k přírodě, např. rostlinám.

Většina aktivit v družině je věnována volné hře, přesto se vychovatelka snaží pro děti občas přichystat program, který je zároveň zajímavý i poučný.

S touto myšlenkou byly také navrženy tři projekty – Užitečná včela, Hmyz v zahradě a Ptáci nejen v zimě určené pro všechny děti 1. až 3. třídy, které navštěvují dané oddělení družiny. Každý projekt měl část teoretickou a část praktickou, jejímž cílem bylo vytvoření díla, které může konkrétně pomoci některým druhům.

Včela medonosná – v první části se děti dozvídaly a povídaly si o včelách, získávaly nové informace, skládaly obrázky s tematikou včel, prohlížely si náčiní, které používá včelař, ochutnávaly med. Ve druhé části, které se zúčastnily i děti z dalších oddělení, měly možnost vidět včelaře při práci, což bylo pro mnohé první setkání takto zblízka, zahrály si hru, a nakonec vytvořily včelí pítko.

Hmyz v zahradě – v první části proběhlo poznávání hmyzu, povídání o zajímavostech, užitečnosti hmyzu a jeho tělu. Velký úspěch mělo také pozorování hmyzu v entomologických krabicích s pomocí lupy. Ve druhé části děti navštívily zahradu, kde porovnávaly četnost hmyzu na různých místech pozemku, zahrály si hru a vytvořily několik hmyzích hotelů. Tato činnost zaujala jak chlapce, tak dívky. Druhé části se opět zúčastnilo více dětí než té první.

Ptáci nejen v zimě – první část oživila výstava vycpanin, které si děti mohly prohlédnout, dále evokace „čtyři rohy“ a povídání o ptácích, jejich poznávání, prohlížení knih s touto

tématikou. Další den děti poznávaly různé materiály k tvoření lojových koulí, které následně samy vytvářely a rozvěsily v zahradě.

Cílem těchto aktivit bylo získávání nových informací a poznávání rozmanitosti přírody. Děti si uvědomovaly důležitost pomáhat živočichům. Dále byly podporovány ke spolupráci, pomoci při společném tvoření, v diskusích respektovaly názory ostatních, učily se trpělivosti, řešení problémů při tvoření, byly aktivní, procvičovaly svou pozornost, vnímání a paměť. Posilovaly pevnou vůli při dokončování činností. Zažívaly radost ze společné práce a ocenění jejich výsledku, během jednotlivých projektů získávaly i cenné praktické zkušenosti.

Projekt byl vždy nachystán pro děti z jednoho oddělení družiny. Skupina (dle mých představ) měla být stabilní, což však neplatilo. Přestože jsem přicházela ve stejné dny, složení dětí se z různých důvodů měnilo. Proměnlivá byla nejen skladba dětí, ale také jejich počet, který byl mnohdy větší, než bylo přínosné pro danou aktivitu. Dle mého názoru by bylo optimálních 12 až 15 dětí, abych se mohla individuálně věnovat všem a každý měl možnost se projevit. Takto byly některé tišší děti „přehlédnuty“. Na druhou část projektů vychovatelky vždy přivedly i děti z dalších oddělení, aby si program také „užily“. Děti, které se nemohly zúčastnit, dávaly najevo svou nespokojenost a několikrát se i stalo, že nechtěly odejít na jiný kroužek, nebo reagovaly nespokojeně, když odcházely dříve domů.

Osobnostní rozvoj dětí byl podporován již z toho důvodu, že osobnost se formuje při činnostech. Ráda bych zdůraznila, že děti skutečně zvládly např. umět dokončit práci, dávat si získané vědomosti do souvislostí, nebát se vyjádřit svůj názor, spolupracovat v kolektivu, dokázat si poradit nebo požádat o pomoc, stejně jako být ohleduplné k okolí a ochotné pomoci druhým a ve vztahu k přírodě vnímat její krásy a smysl péče o ni. Užívaly si jak poznávání, tak tvoření a hry. Cíl vytvořit, realizovat a reflektovat program byl tedy v základu splněn, nemohu však potvrdit, že všechny výchovné a vzdělávací cíle byly naplněny u všech dětí, a to z důvodu jejich neúčasti na všech aktivitách.

Největší ohlas měly vždy praktické aktivity – vytváření hmyzího hotelu, pítka i koulí pro ptáky. Děti také velmi zaujaly vystavené exponáty ptáků i hmyzu a také možnost si vše vyzkoušet, prohlédnout, ohmatat. Radostně dávaly najevo své znalosti a diskutovaly. Pomáhaly si při tvoření i hrách. Nikdo nebyl do aktivit nucen a stalo se, že se nejprve neúčastnily, pozorovaly a poté se samy přidaly k činnosti ostatních. Myslím, že tomu dopomohly zajímavost aktivit a snaha nevyčlenit se ze skupiny.

Přestože byly nadšeny jak děti, tak i vychovatelky, které si domlouvaly opakování aktivit na další rok, vzhledem k praktickým zkušenostem s programem bych do budoucna navrhla určité modifikace:

- menší počet účastníků, stabilní skupiny do 15 žáků, kterým by se tak bylo možné více a individuálněji věnovat,
- hra s hmyzem byla pro děti z první třídy složitá, proto bych jim stanovila jednodušší pravidla,
- každý projekt bych rozvinula na více dnů, aby děti nebyly v jedné činnosti přehlceny, zároveň by šel každý projekt doplnit dalšími aktivitami, příp. nejatraktivnější z nich rozprostřít na delší časový úsek (tvoření, kreslení, poznávání, možnost prohlížení si hmyzu
- v některých případech by bylo vhodnější zajistit i více pomůcek, např. lup na prohlížení.

Přestože jsou projekty náročnější na přípravu a realizaci, považuji tyto aktivity za vysoce potřebné a aktuální. V neposlední řadě jsou však i významným a vhodným „zpestřením“ pobytu dětí v družině. Programy v dětech nepochybně zanechaly pozitivní stopu, neboť se mě nedávno ptaly, kdy zase půjdou ke mně na zahradu zkontrolovat „bunkry pro brouky“. Lze tak uvažovat s dalšími obdobnými projekty i do budoucna, které by mohly být zaměřeny např. na témata Život žab, Les, Vodní živočichové atd.

ZÁVĚR

Bakalářská práce sestává ze dvou částí, teoretické, kde jsou vysvětleny termíny volný čas, výchova ve volném čase, specifika mladšího školního věku, konstruktivismu, projektu, projektové výchovy a osobnostního rozvoje. V praktické části jsou pak vymezeny cíle práce a stanoveny konkrétní výzkumné otázky. Pomocí pozorování, analýzy ŠVP a strukturovaného rozhovoru byly zjištěny informace o rozvoji osobnosti v dané družině a způsobu utváření kladného vztahu dětí k přírodě. Následně byly popsány tři projekty, u kterých bylo provedeno jejich zhodnocení, včetně následné reflexe.

Čas, který děti tráví v družině je důležitý nejen pro jejich relaxaci po vyučování, ale také pro jejich rozvoj. Přestože děti upřednostňují volnou hru a dle zjištění nebývá projektová výchova do programu družiny zařazována často, neboť je její příprava náročnější, byla tato činnost pro děti nejen příjemným zpestřením, ale také možností jak se něco nového naučit a dokázat.

Velkou výhodou projektů bylo, že mám většinu pomůcek k dispozici a nebyl tak problém je využít, včetně entomologických krabic či vycpanin ptáků.

Přesto doufám, že tyto projekty budou využity i dalšími vychovatelkami pro zpestření programu v družině a budou přínosem pro malé účastníky, neboť aktivní poznávání a praktické činnosti prohloubí jejich pozitivní vztah k přírodě.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Birdlife. (2023, 15. září) **Ptačí hodinka**. <https://ptacihodinka.birdlife.cz/pro-skoly/>
- BOUCHNAR, M. 1975. **Kapesní atlas ptáků**. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- COUFALOVÁ, J. 2006. **Projektové vyučování pro první stupeň základní školy: náměty pro učitele**. Praha: Fortuna.
- DRAPELA, V. J. 1998. **Přehled teorií osobnosti**. 2. opr. vyd. Praha: Portál.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B. & PÁVKOVÁ, J. 2010. **Pedagogika volného času**. 2. přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B. & PÁVKOVÁ, J. 2011. **Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času**. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál.
- HÁLOVÁ, M. (2016). **Metody RWCT na počátku školní docházky** [Diplomová práce, Univerzita Karlova]. Digitální depozitář Univerzity Karlovy. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/75607>
- HARLASOVÁ, M. 2015. **Osobnostní a sociální rozvoj dětí a mládeže v rámci volnočasových aktivit** [Bakalářská práce]. Jihočeská univerzita.
- HAUSENBLAS, O., & KOŠŤÁLOVÁ, H. 2006. Co je E-U-R? Podrobněji k fázi evokace. **Kritické listy**, 22, 54–55.
- Ivčelařství. (2023, 22. března). **Co jste chtěli vědět o včelách**. <https://www.ivcelarstvi.cz/o-vcelach/>
- KOŠŤÁLOVÁ, H. 2003. Brainstorming aneb Dovedeme rozpoutat bouři nápadů v mozcích našich žáků? **Kritické listy**, 12, 5–7.
- KRATOCHVÍLOVÁ, J. 2016. **Teorie a praxe projektové výuky**. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita.
- MAŇÁK, J., & ŠVEC, V. 2003. **Výukové metody**. Brno: Paido.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2023). **Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání**. <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv>

- PÁVKOVÁ, J. 2014. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- PETRUSEK, M., MAŘÍKOVÁ, H., & VODÁKOVÁ, A. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- RUTOVÁ, N., ed. 2003. *Učím s radostí: zkušenosti, lekce, projekty*. Praha: Strom.
- SEKORA, O., 2015. *Knižka Ferdý Mravence*. Praha: Knižní klub
- THOROVÁ, K. 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- TOMKOVÁ, A. 2007. *Program Čtením a psáním ke kritickému myšlení v primární škole: distanční text*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- VÁGNEROVÁ, M., & LISÁ, L. 2021. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Přepis rozhovoru s vychovatelkou družiny

Příloha 2 – Upravený článek a kontrolní tabulka pro potřeby projektu Užitečná včela

Příloha 1 – Přepis rozhovoru s vychovatelkou družiny

1) Jak dlouho již pracujete s dětmi a kolik let v této družině?

Dvacet pět let s dětmi a dvacet let v této družině.

2) Kolik dětí a v jaké věku navštěvuje vaši družinu?

Dvacet sedm dětí ve věku 6 až deset let.

3) Rozvíjíte u dětí vztah k přírodě? Prostřednictvím jakých aktivit?

Samozřejmě rozvíjím. Prostřednictvím vycházek a pobytu v přírodě, v lese, na louce, jelikož škola je nedaleko těchto přírodních lokalit.

4) Tráví děti rády svůj volný čas venku? Proč?

Rozhodně ano, rozvíjejí svou pohybovou aktivitu a pobyt na čerstvém vzduchu jim prospívá.

5) Sdělujete rodičům své vize a cíle vašich výchovně vzdělávacích programů?

Někdy ano, tedy spíše, ne vždy.

6) Mají rodiče možnost podílet se na vytváření či spolupráci při přípravě programů, pokud ano, jak?

Určitě ano. Třeba paní Š. pracuje v muzeu a doporučuje nám vhodné programy pro děti, které pořádají, třeba, například. Další maminka pracuje v Domově důchodců, tak rozvíjíme spolupráci s důchodci. Prostě vždycky to je takhle, ve spolupráci s rodiči.

7) Využíváte nabídek dalších organizací (Ekocenter, záchranných stanic pro divoká zvířata)? Jakých a jak často?

Určitě ano, jako například kino, muzeum, sportovní centrum, kluziště, dům seniorů, hasiče, také jsme s nimi měli program, dobrovolní hasiči. Teď si nemůžu vzpomenout. S kým jsme ještě spolupracovali? Hm... Spolek sokolů, chodíme opékat buřty vždy na

konci školního roku. Taky jsme byli záchranné stanici ve Vrchlabí a se školou děti jely do ZOO, ale to nebylo přímo s družinou.

8) Jaké jsou největší překážky při vymýšlení a realizaci programů s přírodovědnou tematikou?

Třeba náročnost terénu, nevhodná pro velkou skupinu dětí, protože třeba na Riegrovku si s nimi netroufnu jít. Počasí. No, to ale nebývá taková překážka. Ohled na bezpečnost dětí při akcích v terénu. Vždy volíme tak, aby to bylo bezpečné pro takové množství dětí. Když bychom na to nehleděly, mohly bychom kdykoliv a kamkoliv. Pak také finance. Je třeba vždy zohlednit množství dětí, a ne vždy to jde zorganizovat v takovém množství dětí. Velké množství dětí je někdy na překážku.

9) Představte si ideální svět, kde by nic nebyl problém, ani finanční, nebo personální. Jaký program byste dětem nabídla?

Aby si užili co nejvíce zábavy, pohybu. Co by děti bavilo? Přímé setkání se zvířaty, pobyt v zoologické zahradě, nebo v jiné organizaci. Úzký kontakt se zvířátky. To by se mi pro ně líbilo jako ideální program a pak také zábavní park, když by to nebylo omezeno financemi. S atrakcemi, aby si mohly užít, co by se jim líbilo.

10) Chcete-li se sama vyjádřit k vašim programům?

Když bych měla zhodnotit naše programy. Pro děti děláme maximum, co nám možnosti školy a příroda okolo dovolí, a dále i personální obsazení dovolí, snažíme se jim udělat zábavný a zároveň naučný program ve školní družině. Jsme čínorodý, občas mám pocit, že sklouzávám do rutiny ve své práci, ale jak se děti mění, každé dva roky jsou nové děti, při standartu, který si udržujeme. Můj pohled je, že se naše družina nemusí stydět za to, jak děti tráví svůj volný čas v družině. Něco se naučí, něco jim předáme. Myslím, že by se takto družina měla dělat. Mají krásnou tělocvičnu, zahradu, venkovní posezení. Myslím, že jim nabízíme dost. Může toho být i více, ale i méně než v jiných družinách. Bohužel nemám srovnání, protože jsem zaměstnaná celou dobu v této škole.

Děkuji za rozhovor.

Příloha 2 – Upravený článek a kontrolní tabulka pro potřeby projektu

Užitečná včela

Včela medonosná

Včela medonosná patří mezi blanokřídlý **hmyz**, je jedním z nejznámějších druhů a je také nevíce využívána lidmi pro její produkty a opylování.

Její tělo se skládá ze tří částí – hlavy, hrudi a zadečku, které jsou spojeny zúženými. V každé části jsou uloženy některé orgány. Např. v zadečku jsou uloženy zažívací orgány, medový vacek, jedová žláza, vzdušné vaky a žihadlo. Žihadlo je spojeno s jedovým vácem, je duté a na konci má **háček**. Když vás včelka-dělnice píchne, nemůže žihadlo kvůli zaháknutí v kůži vytáhnout zpět (na rozdíl od vosy, která na žihadle háček nemá) a ve snaze o vytažení žihadla si z těla **vytrhne část vnitřních orgánů**, na což později **zemře**.

A jak vyroste včelka? Nejprve naklade **včelí královna** do plástve **vajíčko**. Z vajíčka se vylíhne larva, která se dospělé včele ještě vůbec nepodobá. Její tělíčko tvoří hlava a články. Je to takový bílý, lesklý červík. Jakmile se larvička dovyvine, je její komůrka dělnicemi zavíčkovaná a larvička se v ní zakuklí (zamotá do obalu z vlákna, které si vyrobí). Uvnitř kukly se jednotlivé části jejího těla zcela přemění do podoby dospělé včely. Když už včelka vypadá jako dospělá, prokouše se víčkem a vyleze ven. Dospělá včelka se pouští do práce. Ale ven z úlu se nedostane hned, nejprve se musí „vypracovat“. Jejím prvním úkolem je čištění buněk plástve pro nové larvičky (povolání čistička), krmení larviček (krmička), poté krmení královny (kojička), dalšími úkoly jsou stavění pláství (stavitelka) a strážení vchodu, např. před **vosami** (strážkyně). Až po 21 dnech se z včelky stává létavka a teprve tu potkáváme na louce.

A víte, jak se včelky chrání před vosami? Vosa snese menší teplotu než včela, proto, když se vosa dostane do úlu, včelky ji obklopí a zahřejí, až vosa zahyne. Každé včelí společenství sestává z jedné **královny** – matky, mnoha **dělnic** a určitého počtu **trubců**, který závisí na velikosti včelstva, množství potravy a roční době. Matka klade vajíčka a

zajišťuje obnovu včelstva. Trubec má za úkol oplodnit mladé matky a případně zahřívá včelí plody. Dělnice dělají vše ostatní, shání potravu, tj. nektar, medovici, pyl, vodu, zpracovávají med z nektaru a medovice, ukládají pyl, staví plástve, krmí matky, trubce a včelí plody, uklízejí v úlu, střeží ho, větrají atd.

Článek z <https://www.ivcelarstvi.cz/>, upravený pro potřeby bakalářské práce

Otázka	1. ANO/NE	2. ANO/NE
Tělo včelky se skládá ze tří částí		
Včelka nám může dát za svůj život několik žihadel		
Královna má za úkol kladení vajíček		
Dělnice mají mnoho úkolů, nejen shánět potravu		
V úlu se nachází více trubců než dělnic		